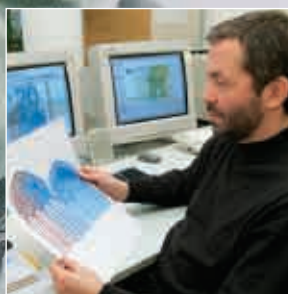

EVROPSKA CENTRALNA BANKA

EUROSISTEM

KRATKA
ZGODOVINA
BANKOVCEV
IN KOVANCEV
EURA

KAKO JE
EURO POSTAL
NAŠ DENAR

**KAKO JE EURO
POSTAL NAŠ DENAR**

**KRATKA ZGODOVINA
BANKOVCEV IN
KOVANCEV EURA**

PREDGOVOR	7	3. POGLAVJE:	
		IZDELAVA	35
I. POGLAVJE:		Tiskanje prototipov bankovcev	36
DESETLETJE PRIPRAV	9	Testni bankovci	36
Izdajanje eurobankovcev in eurokovancev	10	Izdelava tiskarskih plošč	37
Ime valute in simbol €	10	Ničelna serija	38
Določitev apoenov	12	Vzpostavitev sistema za nadzor kakovosti	40
Čas uvedbe nove valute	12	Pravna in varnostna vprašanja z dobavitelji	41
		Izdelava papirja	42
2. POGLAVJE:		Tiskanje	44
OBLIKOVNA PODOBA	17	Upravljanje množične proizvodnje	
Izbor teme za oblikovno podobo bankovcev	18	eurobankovcev	48
Oblikovanje uporabnikom prijaznih bankovcev	22	Zdravstveno opozorilo	49
Ocena oblikovnih predlogov	22		
Javna razprava in končna odločitev	24		
Oblikovanje eurokovancev	28		
Priprava končnih oblikovnih podob	30		
Navodila za oblikovanje serije eurobankovcev	32		
Priloga: Izvleček iz navodil za oblikovanje eurobankovcev	33		

4. POGLAVJE:

ZAMENJAVA GOTOVINE

Koliko bankovcev natisniti?	51
Bankovci v obtoku in v skladiščih	54
Upravljanje rezerv za zamenjavo gotovine	55
Predhodna distribucija bankovcev in kovancev	56
Preddobava in posredna preddobava gotovine	59
Ukrepi za zamenjavo gotovine v trgovini na drobno	60
Izdaja eurogotovine v obtok	60
Umik nacionalnih bankovcev in kovancev	62
Prilagoditev bankomatov in prodajnih avtomatov	64
Zamenjava nacionalnih bankovcev po nominalni vrednosti	66

5. POGLAVJE:

OBVEŠČANJE JAVNOSTI

Priprava javnosti na zamenjavo valute	70
Informacijska kampanja Euro 2002	72

Partnerski program	73
Dejavnosti obveščanja na nacionalni ravni	74
Raziskave v okviru kampanje	76
Spletna stran kampanje	78
Odnosi z javnostmi in mediji	79
Kampanja v medijih	80

6. POGLAVJE:

ZAŠČITNI ELEMENTI EUROBANKOVCEV

	83
Otip	84
Pogled	85
Nagib	86
Pregled z ultravijolično svetilko	87
Pregled pod povečevalnim steklom	87
Ali ste vedeli?	87

7. POGLAVJE:

POGLED V PRIHODNOST

	89
--	----

KAKO JE EURO POSTAL NAŠ DENAR

PREDGOVOR

Evropa je svojo skupno valuto – euro – dobila 1. januarja 1999. Prva tri leta je euro preživel kot zgolj »virtualna« valuta, ki so jo uporabljale zlasti banke in finančni trgi. »Resnična« valuta, torej denar, ki ga je mogoče videti in otipati, je za večino postal šele 1. januarja 2002, na dan, ko so bili uvedeni eurski bankovci in kovanci. Ti so zdaj predmet vsakdanjega življenja za več kot 300 milijonov ljudi v Evropi.

Uvedba nove gotovine v 12 evropskih državah je bila – enako kot uvedba valute same – zgodovinski dogodek, za katerega so bila potrebna leta načrtovanj in priprav. Knjiga »Kako je euro postal naš denar« pripoveduje zgodbo o tem zgodovinskem dogodku, o dolgi vrsti odločitev in ukrepov, ki so novi denar vodile od risalne mize do tiskarne, od tod pa v centralne banke in končno v naše denarnice.

Na tej dolgi poti so euro čakali številni izzivi, pa tudi težave in nevarnosti, s katerimi so se spoprijele Evropska centralna banka ter centralne banke in vlade držav euroobmočja, Evropska komisija, tiskarne bankovcev, kovnice, pa tudi ljudje z mnogih drugih področij, predvsem seveda bančništva in trgovine.

Logistične priprave so se začele daljnega leta 1992, ko ni še nihče vedel, kakšni bodo novi bankovci in kovanci na pogled, in ko nova valuta še ni imela niti imena. Vprašanje videza je bilo rešeno leta 1996, ko je Evropski monetarni inštitut, predhodnik sedanje Evropske centralne banke, izvedel javni natečaj in izbral končno oblikovno rešitev za bankovce. Prva pilotska serija bankovcev je v tisk šla leta 1998, dobava prave gotovine bankam in trgovinam pa je stekla štiri mesece pred tako imenovanim €-dnevom, 1. januarjem 2002. V tem razmeroma kratkem obdobju je bilo med drugim prilagojenih na milijone bankomatov in prodajnih avtomatov na gotovino.

Pomemben del priprav je bilo tudi obveščanje javnosti. Vsakdo je moral vedeti, kakšni bodo euri na pogled in kako bo staro nacionalno valuto mogoče zamenjati za novo. Da bi se z novim denarjem seznanilo kar največ ljudi, so oglasna sporočila posredovali najrazličnejši mediji, od televizije in tiska do interneta in drugih kanalov, osrednjo vlogo pa je odigrala informacijska kampanja Euro 2002, ki jo je skupaj z 12 nacionalnimi centralnimi bankami euroobmočja izvajala ECB. V prizadevanjih, da bi res vsi dobili potrebne informacije, so pri obveščanju tesno sodelovale tudi vladne in druge javne ustanove, različna podjetja in prostovoljne organizacije.

Na koncu je uvedba minila gladko in novi bankovci in kovanci so hitro postali sestavni del našega vsakdana, tako doma kot v tujini. Upam torej in si želim, da boste z veseljem sledili zgodbi o dolgi in vznemirljivi poti, ki jo je prehodil euro, preden je postal naš denar.

Jean-Claude Trichet
Predsednik Evropske centralne banke

I. POGLAVJE

DESETLETJE PRIPRAV

Sedež vlade nizozemske pokrajine Limburg v Maastrichtu, kjer se je Svet ECB sestal ob deseti obletnici Maastrichtske pogodbe, ki je bila podpisana leta 1992.

IZDAJANJE EUROBANKOVCEV IN EUROKOVANCEV

Eurski bankovci in kovanci so v obtok prišli leta 2002, priprave na njihovo uvedbo pa so se začele že desetletje prej, v začetku devetdesetih let minulega stoletja. Dne 7. februarja 1992 je bila v Maastrichtu podpisana Pogodba o Evropski uniji, ki je opredelila pristojnosti Evropske centralne banke (ECB) ter vlad in centralnih bank takratnih 12 držav članic euroobmočja pri izdajanju eurske gotovine. V skladu s pogodbo ima v euroobmočju samo ECB pravico, da odobri izdajo bankovcev, izdajajo pa jih lahko tako ECB kot tudi nacionalne centralne banke. Ker pa ECB v gotovinskih operacijah ne sodeluje, so nacionalne centralne banke tiste, ki bankovce dejansko dajejo v obtok, jih iz njega umikajo ter hranijo in obdelujejo.

Bankovci v obtoku so v bilanci stanja ECB in nacionalnih centralnih bank evidentirani po fiksnem ključu, torej ne glede na državo, kjer so dejansko v obtoku. Ker čezmejni gotovinski tokovi v euroobmočju, ki jih povzroča na primer turizem, niso evidentirani, pravzaprav ni več mogoče ugotoviti, koliko bankovcev je v posamezni državi v obtoku.

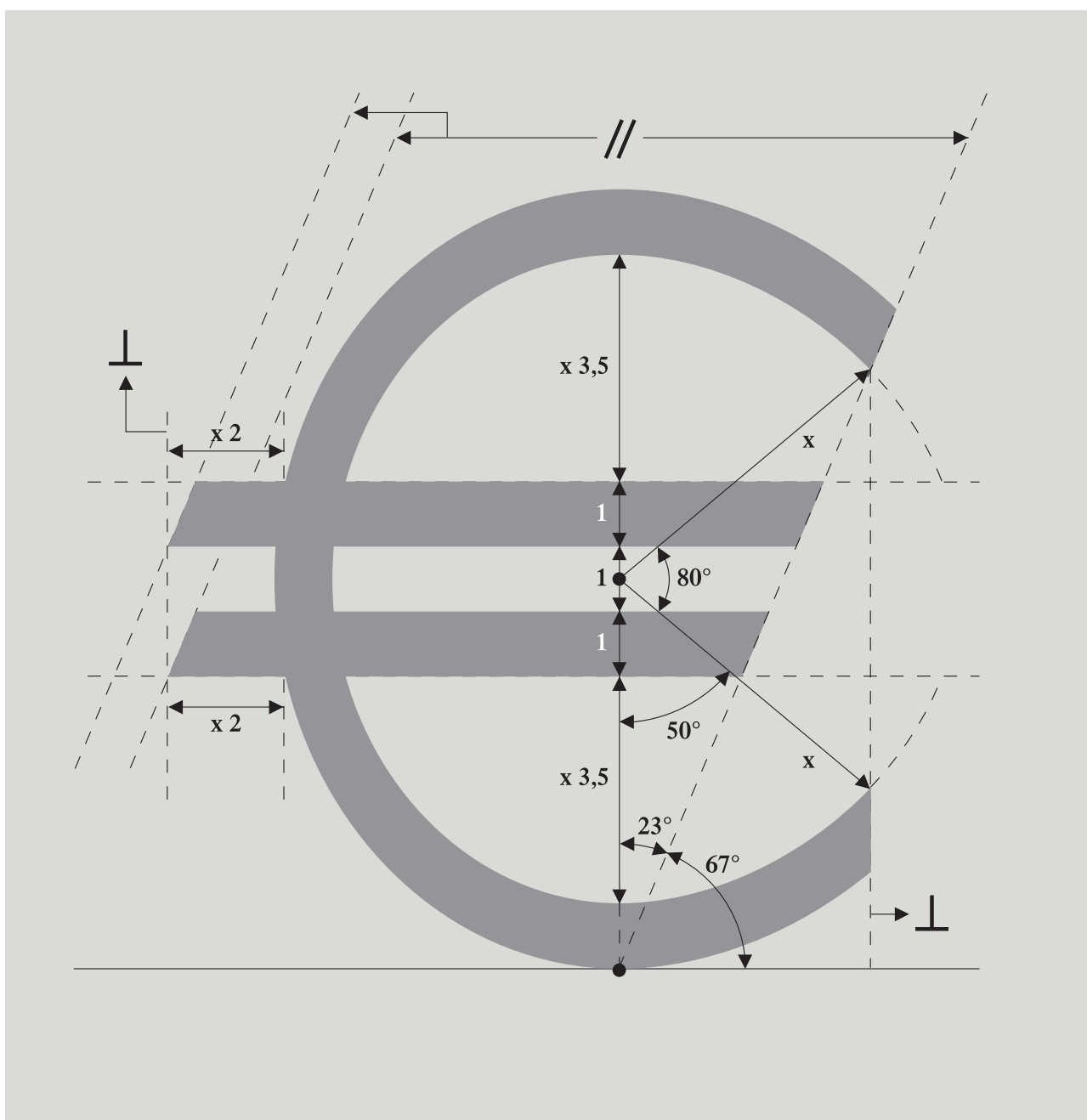
Nasprotno so za eurske kovance odgovorne nacionalne vlade, dejavnosti pa usklajuje Evropska komisija v Bruslju. Vlade držav članic euroobmočja so zakonite izdajateljice eurskih kovancev in kot take odgovorne za oblikovno podobo in tehnične značilnosti ter izdelavo kovancev. Vseeno mora letni obseg izdaje eurokovancev odobriti ECB, ki obenem izvaja tudi neodvisno oceno kakovosti izdelanih kovancev.

IME VALUTE IN SIMBOL €

Na zasedanju Evropskega sveta v Madridu decembra 1995 so evropski voditelji sklenili, da se bo nova valuta imenovala euro. Druge predloge – ducat, ecu, florin, franken ali euro kot predpona k imenu obstoječih valut, na primer »euromarka« – so zaradi nacionalnih podtonov zavrnil. Obenem so tudi določili, da bo ime nove valute enako v vseh uradnih jezikih Evropske unije (EU), upoštevajoč različne abecede, lahko izgovorljivo, predvsem pa preprosto in povezano z Evropo.

Valuta je potrebovala tudi simbol. Tako kot ime je moral biti tudi ta jasno povezan z Evropo, enostaven za zapis in privlačen na pogled. Izmed tridesetih predlogov, ki so jih oblikovali uslužbenci Evropske komisije, se je v ožji izbor uvrstilo deset možnih simbolov. Zanje je bila izvedena javnomnenjska anketa, ki je kot najprimernejša izpostavila dva simbola, končni izbor pa sta nato opravila takratni predsednik Evropske komisije Jacques Santer in komisar za gospodarske in finančne zadeve Yves-Thibault de Silguy.

Izbrani simbol za euro – € – izhaja iz grške črke epsilon (E oziroma ε) in simbolizira zibelko evropske civilizacije. E je obenem tudi prva črka v imenu naše celine Evrope. Dve odebeljeni vzporedni vodoravni črti sta zamišljeni kot simbol stabilnosti valute. Uradna okrajšava za euro je EUR, ki je registrirana pri Mednarodni organizaciji za standardizacijo (ISO).

Simbol eura po standardih ISO. Dve vzporedni vodoravni črti poudarjata stabilnost valute.

DOLOČITEV APOENOV

Novembra 1994 je Svet Evropskega monetarnega inštituta (EMI), predhodnika ECB, sklenil, da si bo sedem apoenov eurskih bankovcev sledilo v zaporedju 1:2:5, torej 10 € in 100 €, 20 € in 200 € ter 5 €, 50 € in 500 €. To zaporedje je v skladu z običajno razdelitvijo apoenov v večini valut na svetu in ustreza tudi zaporedju eurskih kovancev, ki si po odločitvi Ekonomsko-finančnega sveta EU sledijo v nizih 1 cent, 10 centov in 1 €, 2 centa, 20 centov in 2 € ter 5 centov in 50 centov.

Odločitev za bankovec zelo velike vrednosti – 500 € – je bila sprejeta po tehtnem premisleku in poglobljeni oceni. Pred prehodom na euro je bankovce v vrednosti med 200 € in 500 € imelo šest držav euroobmočja – Avstrija, Belgija, Italija, Luksemburg, Nemčija in Nizozemska – in uporaba teh velikih bankovcev je naraščala. Tako je bilo na primer leta 2000 povpraševanje po bankovcu za 1000 DEM (vrednost 511 €) petnajstkrat večje kot leta 1975, tisočaki pa so predstavljali kar 34% vrednosti vseh bankovcev nemške marke v obtoku. Poleg tega so ljudje v državah zunaj EU z razmeroma nestabilnim denarnim sistemom, visoko inflacijo in šibkim zaupanjem v bančni sistem nekaj svojih prihrankov pogosto hranili v gotovini tistih valut, ki so imele nizko inflacijo. Tako so pred uvedbo eurskih bankovcev hranili bankovce višjih apoenov, kakršen je bankovec za 1000 DEM.

Tri države članice EU – Grčija, Italija in Avstrija – so pred zamenjavo gotovine uporabljale bankovce zelo majhnih vrednosti, torej manj kot 2 €. Težava s takšno razdelitvijo je v tem, da bi bila serija, v kateri bi bili tako bankovci zelo velikih kot tudi zelo majhnih vrednosti, razdeljena na preveč apoenov. Poleg tega bi bilo takšne bankovce težje uporabljati, bolj zapletena pa bi bila tudi njihova obdelava in shranjevanje. Zato je bilo sklenjeno, da bo najnižji bankovec 5 €, najvišji kovanec pa 2 €.

ČAS UVEDBE NOVE VALUTE

Na zasedanju Evropskega sveta v Madridu so voditelji držav in vlad sklenili, da se mora vzporedni obtok eurskih in nacionalnih bankovcev in kovancev začeti najpozneje 1. januarja 2002. Natančen datum nekje med 1. januarjem 1999 in 1. januarjem 2002 je ostal nedoločen, da bi bilo mogoče upoštevati želje različnih uporabnikov gotovine in hkrati zagotoviti dovolj časa za izdelavo bankovcev in kovancev.

Datum 1. januar 2002 je imel tako prednosti kot slabosti. Ob koncu leta je v uporabi največ bankovcev, saj je zaradi božičnih nakupov, novoletnih razprodaj in inventur v tem času v obtoku približno 10% več bankovcev kot običajno. Zato so bili sprva v igri tudi nekateri drugi datumi. Vseeno je bil na koncu kot najugodnejši izbran 1. januar 2002, ki sovpada z začetkom koledarskega leta in je hkrati datum, ki so ga pričakovali nacionalni državni organi. Na madridskem zasedanju so evropski voditelji poleg tega sklenili, da bo euro hkrati z nacionalnimi valutami v obtoku največ šest mesecev. Pozneje so sicer razpravljali o možnosti, da bi obdobje dvojnega obtoka skrajšali, saj bi tako banke, trgovci in javnost imeli manj stroškov s hkratno obdelavo dveh valut. Po drugi strani bi daljše obdobje olajšalo prilagoditev prodajnih avtomatov na novo valuto. Na koncu je bila sprejeta kompromisna rešitev, da se prehodno obdobje nekoliko skrajša. Novembra 1999 je Ekonomsko-finančni svet sklenil, da naj obdobje dvojnega obtoka traja od najmanj štirih tednov do največ dveh mesecev. Tudi po izteku prehodnega obdobja bi banke zamenjevale nacionalne valute, vendar nacionalni bankovci in kovanci ne bi bili več zakonito plačilno sredstvo.

Nekaj nacionalnih bankovcev, ki jih je nadomestil euro.

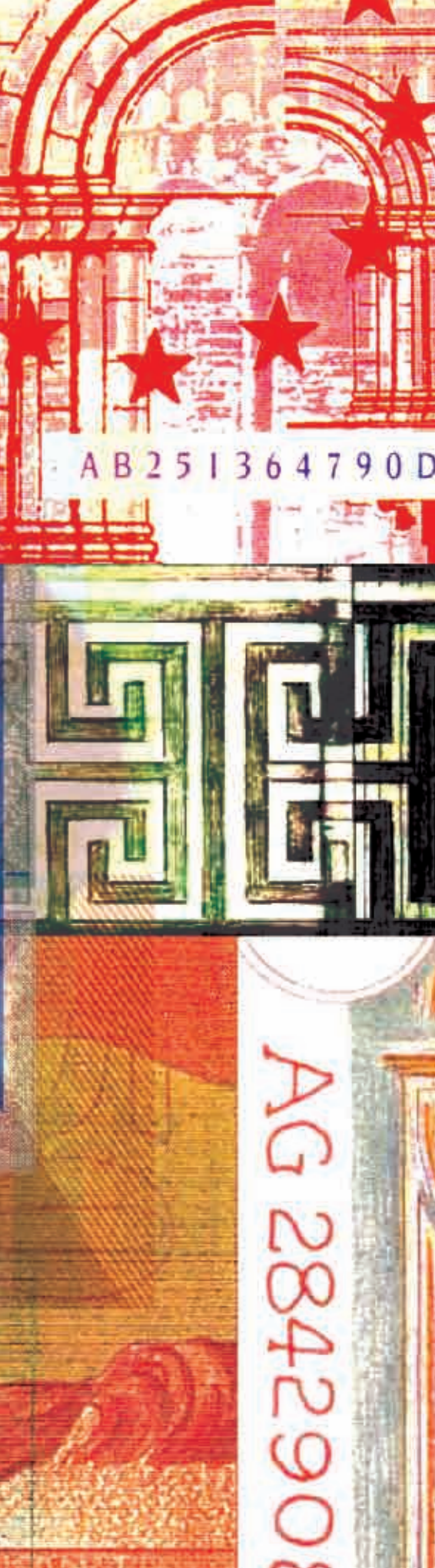

Predsedniki vlad na madridskem zasedanju Evropskega sveta 15. in 16. decembra 1995.

Madridsko zasedanje Evropskega sveta s Felipejem Gonzálezom (levo), takratnim španskim ministrskim predsednikom in vršilcem dolžnosti predsednika Sveta Evropske unije, ter Jacquesom Santerjem, takratnim predsednikom Evropske komisije.

2. POGLAVJE

OBLIKOVNA PODOBA

Kolaž prijav na razpis za oblikovanje eurskih bankovcev.

IZBOR TEME ZA OBLIKOVNO PODOBO BANKOVCEV

Najpomembnejši dejavnik pri oblikovanju bankovcev je njihova »odpornost«¹ proti ponarejanju. Obenem mora biti vsak bankovec – še posebej pa serija bankovcev, namenjenih uporabi v velikem številu držav – seveda tudi privlačen na pogled. Pri oblikovanju eurskih bankovcev je bilo zato treba zagotoviti, da so ti sprejemljivi za vse uporabnike vsaj v euroobmočju, po možnosti pa tudi v drugih državah. Ker je bilo jasno, da bodo bankovci pogosto prečkali državne meje in jih bodo uporabljali ljudje iz zelo različnih kultur, s svojim oblikovanjem niso smeli izpostavljati enega naroda ali spola. Ta nepristranski pristop je predstavljal izhodišče pri izbiri teme za oblikovanje bankovcev. Prav tako je bilo pomembno, da je na bankovcih mogoče uporabiti estetske in na pogled privlačne elemente.

Novembra 1994 je Svet EMI delovni skupini za bankovce naročil, naj pripravi predloge tem za oblikovno podobo serije eurskih bankovcev. Člani skupine, ki so jo sestavljali predvsem glavni blagajniki nacionalnih centralnih bank (ljudje, ki so odgovorni za izdajanje bankovcev) ter direktorji tiskarn v lasti centralnih bank, so tesno sodelovali z zunanjo svetovalno skupino za izbiro teme, v kateri so bili strokovnjaki s področja zgodovine, umetnosti, psihologije, splošnega oblikovanja in oblikovanja bankovcev.

Svetovalna skupina je imela nalogo, da najprej predlaga nekaj tem, ki bi izražale občutek enotnosti in sestavljale »družino«² sedmih apoenov bankovcev, nato pa izbere tri najboljše teme in jih razvrsti od najbolj do najmanj primerne. Ker so morali biti bankovci že na prvi pogled očitno »evropski«³ tako za ljudi v EU kot tudi zunaj nje, je bilo sklenjeno, da bo na vseh bodisi zastava EU bodisi dvanajst evropskih zvezd ali pa oba elementa. Ta dva simbola so začeli vse pogosteje uporabljati različni narodi, ki imajo različno zgodovino ter živijo in delajo kot partnerji na isti celini. V začetku je bilo izbranih 18

- Obdobja in slogi v Evropi
- Dediščina Evrope
- Abstraktna tema in varnost
- Cilji, ideali in prizadevanja Evropske unije
- Kolektivni spomin in kulturni dosežki Evrope
- Rastlinstvo, živalstvo in naravno okolje
- Velike evropske osebnosti, ki so povezane z določenim področjem
- Vidiki Evrope (stvari, ki so ključne za obstoj združene Evrope, npr. komunikacije)
- Velike evropske pesmi in pripovedi
- Več portretov na obeh straneh vsakega apoena bankovca
- Pokrajine
- Mesta, ki so imela pomembno vlogo v zgodovini Evrope, npr. univerzitetna mesta
- Spomeniki
- Miti in legende (skandinavske, nemške, grške, rimske in keltske)
- Evropski rokopisi in drugi pisni viri
- Zemljevidi Evrope skozi čas
- »Ustanovni očetje«⁴ Evropske unije
- Raziskovanje veselja

tem, od katerih pa so mnoge izražale nacionalne motive ali interese. Tako je svetovalna skupina na koncu predlagala naslednje tri možne teme.

- »Obdobja in slogi v Evropi«⁵: na eni strani bankovcev bi bili portreti navadnih ljudi, moških in žensk s slik, risb ali skic evropskih avtorjev iz različnih obdobj, na drugi pa bi bili upodobljeni arhitekturni slogi. Po tej zamisli naj bi izbrana tema poudarjala skupno kulturno dediščino narodov Evrope in povsod po svetu delovala izrazito in prepoznavno evropsko. Navsezadnje so najslavnejše stavbe in znamenitosti Evrope po svetu bolj znane od njenih voditeljev.

- »Dediščina Evrope«: na eni strani bankovcev bi bile ilustracije slavnih mož in žena iz preteklosti, na drugi pa pomembni dosežki v glasbi, slikarstvu, znanosti, arhitekturi, literaturi, medicini in izobraževanju. Na vseh sedmih bankovcih bi bil v ozadju zemljevid Evrope brez meja, s čimer bi ta element vse apoene v seriji povezoval v celoto. Ta tema je bila sicer zamišljena širše od »obdobij in slogov«, saj je omogočala predstavitev sedmih različnih dejavnosti, imela pa je šibko točko, da bi bilo težko doseči ravnesje med posameznimi državami ter med moškimi in ženskami.
- »Abstraktna tema in varnost«, pozneje preimenovana v »abstraktno/sodobno oblikovanje«, je predvidevala geometrijske oblike in nefiguralne oblikovne elemente. Ponujala je visoko stopnjo prilagodljivosti in vključitev širokega izbora zaščitnih elementov, kot so hologrami in črnilo spremenljive barve. Prav tako je omogočala zelo različne pristope, zato bi bilo razmeroma lahko najti nepristransko oblikovno podobo.

Junija 1995 je Svet EMI odobril dva od treh predlogov: »obdobja in slogi v Evropi« ter »abstraktno/sodobno oblikovanje«. Sklenil je tudi, da bodo edine besede, ki bodo izpisane na bankovcih, ime valute in začetnice Evropske centralne banke v različnih jezikih. Svetovalna skupina za izbiro oblikovnih elementov je dobila nalogo, da določi obdobja in z njimi povezane arhitekturne sloge za temo »obdobja in slogi v Evropi«:

Obdobje
Slog

Od 8. stoletja pr. n. š. do 4. stoletja n. š.
Antika (grška in rimska)

11. in 12. stoletje
Romanika

13. in 14. stoletje
Gotika

15. in 16. stoletje
Renesansa

Od leta 1600 do leta 1750
Barok in rokoko

Od leta 1850 do leta 1914
Arhitektura železa in stekla

Od leta 1930 naprej
Arhitektura 20. stoletja

Skupina je izbrala tudi oblikovne motive, značilne za vsakega od sedmih slogov, med katerimi bi oblikovalci lahko izbrali tiste, ki se najboljše vključujejo v njihovo oblikovno podobo. Večina članov skupine je menila, da je praktično nemogoče najti popolnoma anonimne značilnosti, ki bi bile – v primeru portretov – prijetne na pogled in hkrati nepristranske glede države in spola. Zato so se številni oblikovni osnutki raje navezovali na skulpture in kipe, na primer na glavo kipa atleta (antično obdobje, predvidena za bankovec za 5 €) ali na skulpturo glave v katedrali v Parmi kiparja Benedetta Antelamija (romansko obdobje, bankovec za 10 €).

V času, ko so potekale razprave o teh oblikovnih motivih, so bila še vedno v igri tudi specifična nacionalna oblikovanja bankovcev. Ta bi označevala državo, v kateri so bili bankovci izdani. Nacionalni elementi, na primer portret monarha, bi lahko pokrili do ene petine hrbtnne strani, preostali del bankovca pa bi bil za vse države enak.

Pripravljena so bila navodila za oblikovanje z oblikovnimi zahtevami, ki so bile za oblikovalce zavezujoče. Poleg privlačnega videza, dobre prepoznavnosti in močne zaščite pred ponarejanjem so morale oblikovne rešitve vključevati tudi zaščitne elemente na natančno določenih mestih, prevladujoče barve bankovcev ter številke vrednosti v izrazito kontrastnih barvah. Te specifikacije so obsegale 30 strani, vključevale pa so predvsem tehnične opise zaščitnih elementov. Nekaj odlomkov iz navodil za oblikovanje bankovcev na temo »obdobja in slogi v Evropi« je v tej knjigi predstavljenih na 32. in 33. strani.

Več oblikovalcev je za oblikovni motiv eurobankovcev uporabilo klasični grški kip efeba z Antikitere.

Oblikovne podobe bankovcev temeljijo na temi »obdobja in slogi v Evropi«.

OBLIKOVANJE UPORABNIKOM PRIJAZNIH BANKOVCEV

Sprememba tako pomembne sestavine vsakdanjega življenja, kot so bankovci in kovanci, prizadene vsakogar, še posebej pa vpliva na življenje slepih in slabovidnih ljudi – in teh je v euroobmočju več kot 7 milijonov. Evropski monetarni inštitut je zato od leta 1995 naprej tesno sodeloval z Evropsko zvezo slepih, in sicer tako v zvezi s samo oblikovno podobo kot tudi glede odločitve, kako veliki naj bodo bankovci. Iz očitnih razlogov morajo biti bankovci zasnovani tako, da jih lahko brez težav uporabljajo ljudje iz te ranljive skupine; če jih lahko oni, jih bodo lahko tudi vsi ostali.

Predvsem je bilo treba zagotoviti, da vsak bankovec – pa naj bo petak ali petstotak – zlahka prepoznajo slepi in slabovidni ljudje. Tako je bilo na primer sklenjeno, da naj bo razlika v višini bankovcev nižjih in pogostejše rabljenih vrednosti precej izrazita. Nasprotno so bankovci za 100 €, 200 € in 500 € vsi enako visoki – to olajšuje strojno obdelavo – vseeno pa so za lažje razlikovanje na bankovcih za 200 € in 500 € vdelani ponavljajoči se izbočeni oz. reliefni vzorci.

V celotni seriji so na standardnih mestih na obeh straneh postavljene velike številke vrednosti v krepkem tisku in močno kontrastnih barvah, izpeljanih predvsem iz barvnega kroga švicarskega slikarja in umetnostnega pedagoga Johannaesa Ittna (1888–1967). Barve za zaporedne apoene so vzete iz nasprotujočih si segmentov barvnega kroga in se zato med seboj močno razlikujejo. To velja tudi za apoene, ki imajo v oznaki vrednosti enake številke, npr. rdeča barva za 10 € in zelena za 100 €.

OCENA OBLIKOVNIH PREDLOGOV

Oblikovalce so predlagale vse centralne banke v Evropski uniji razen danske, vsaka pa je lahko predlagala največ tri kandidate. Vsi so imeli izkušnje z oblikovanjem bankovcev in so vedeli, kako težko je združiti privlačno oblikovno podobo z učinkovitimi zaščitnimi elementi. Imeli so sedem mesecev časa, da pripravijo in predložijo oblikovne predloge za celotno serijo bankovcev na eno ali obe od izbranih tem. Predlogi so morali biti oddani v obliki barvnih kopij, ker pa tehnika izdelave ni bila določena, so nekateri oblikovalci pripravili ročno izdelane slike ali skice, drugi pa računalniško izdelane oblikovne podobe.

Skupno 29 oblikovalcev in oblikovalskih ekip je do roka za oddajo, 13. septembra 1996, oddalo 27 predlogov za »tradicionalno« in 17 predlogov za »sodobno« temo. Vsaki seriji je bila zaradi anonimnosti avtorjev dodeljena naključna trimesčna številka, nato pa so bili vsi predlogi poslani Evropskemu monetarnemu inštitutu. V vseh korakih izbirnega postopka so bili oblikovni predlogi označeni samo z ustrezno številko. Na ta način je bilo zagotovljeno, da so Svet EMI in svetovalni organi predloge ocenjevali objektivno in ne glede na državo, iz katere so izvirali.

Zadnje dni septembra so se pod predsedstvom EMI sestali člani žirije, ki so jo sestavljali neodvisni strokovnjaki s področij trženja, oblikovanja in umetnostne zgodovine, da bi izbrali pet najboljših oblikovnih podob za vsako temo. Glavna merila za oceno so bila ustvarjalnost, estetika, slog, funkcionalnost ter pričakovani odziv javnosti.

Člani žirije so se strinjali, da je najpomembnejši dejavnik evropski »videz« bankovcev. To tudi pojasnjuje, zakaj v oblikovnih predlogih, ki jih je izbrala žirija, ni veliko portretov: že bežno podobnost z dejansko osebo bi bilo namreč mogoče razumeti kot izraz nacionalne pristranskosti. EMI je člane žirije pozval, naj med izbirnim postopkom oblikovne podobe komentirajo in predlagajo spremembe, če menijo, da je predlog na splošno dober, a v nekaterih potezah neustrezen.

Razvrstitev je bila opravljena v treh korakih. Tisti oblikovni predlogi, ki niso dobili najmanjšega zahtevanega števila glasov članov žirije, so bili izločeni. Oblikovni predlog Roberta Kaline, ki ga je Svet EMI dva mesece kasneje izbral, se je v kategoriji »obdobja in slogi v Evropi« uvrstil na drugo mesto. Člani žirije so namreč ocenili, da ta predlog *»nedvomno predstavlja evropski denar. Čeprav temelji na eni sami osrednji oblikovni ideji, izstopa z zanimivim in smiselnim izborom arhitekturnih značilnosti. ... Zelo jasno razlikovanje med bankovci različnih vrednosti dosega s spretno rabo barv in velikimi številkami vrednosti.«* Sprva je bila ta serija izbrana zaradi svojega temeljnega koncepta in ne zaradi estetskega videza. Kasneje, ko je bila razvrstitev žirije povezana z odzivom javnosti v javnomnenjski raziskavi, je predlog Roberta Kaline obveljal za najboljšega.

Žirija je sprejela naslednji izbor:

abstraktna/sodobna tema

1. Klaus Michel in Sanne Jünger
2. Roger Pfund
3. Robert Kalina (Oesterreichische Nationalbank)
4. Maryke Degryse (Banque Nationale de Belgique/Nationale Bank van België)
5. Terry Thorn (Harrisons & Sons)

obdobja in slogi v Evropi

1. Yves Zimmermann
2. Robert Kalina (Oesterreichische Nationalbank)
3. Ernst in Lorli Jünger
4. Inge Madlé (Joh. Enschedé)
5. Daniel in Johanna Bruun

JAVNA RAZPRAVA IN KONČNA ODLOČITEV

Vseh deset serij, ki jih je žirija uvrstila v ožji izbor, je bilo oktobra 1996 predstavljenih reprezentativnim skupinam javnosti iz tistih držav, za katere je bilo verjetno, da bodo sodelovale v euroobmočju. Agencija za tržne raziskave je s 1896 ljudmi v enem tednu opravila razgovore o izbranih oblikovnih podobah. Anketiranci so bili stari med 15 in 86 let, s povprečno starostjo 43 let. Med njimi je bilo 787 takih, ki so imeli pri svojem delu vsak dan opravka z večjimi količinami bankovcev.

Precejšnjemu številu vprašanih (35%) je bila abstraktna oz. sodobna oblikovna podoba Maryke Degryse bolj všeč kot tradicionalna oblikovna podoba Roberta Kaline (23%). Vseeno je večina anketiranih – 76% – ocenila, da Kalinini bankovci bolje izražajo idejo »Evrope«; le nekaj jih je menilo, da spominjajo na določeno regijo ali konkretno državo. Šestdesetim odstotkom vprašanih se je tudi zdelo, da njegova tradicionalna serija vliva zaupanje. Kot je pokazala raziskava, bankovec vliva tem več zaupanja, čim bolj je ljudem všeč na prvi pogled.

Pri približno 30 vprašanih so morali anketiranci poročati o vtisih, ki jih imajo o predlaganih oblikovnih podobah, o čustvih, ki jih vzbujajo, ter o sprejemljivosti oblikovanja. Ocenili so, da so vsi predlogi razen serije Rogerja Pfunda in sodobne serije skupine Jünger že na prvi pogled videti kot bankovci. Za ti dve seriji ter za osnutke Terryja Thorna so ocenili, da bolj spominjajo na umetniška dela kot na plačilno sredstvo.

Izsledki raziskave glede oblikovne podobe Roberta Kaline so bili naslednji:

- pogled najprej pritegnejo arhitekturni elementi, vendar se hitro opazi, da je glavni element Evropa;
- evropska identiteta, upodobljena na bankovcih, je večplastna, prepoznavna in dinamična ter združuje preteklost evropske celine z njeno prihodnostjo.

Vzporedno z javnomnenjsko raziskavo je delovna skupina EMI za bankovce oblikovne osnutke ocenila še z naslednjih vidikov:

- izdelava – bi bila izdelava bankovcev z izbrano oblikovno podobo tako zahtevna, da bi se povečal delež poškodovanih ali uničenih bankovcev ali pa bi bili proizvodni stroški bistveno višji?
- varnost – ali oblikovna podoba pravilno vključuje zaščitne elemente in je združljiva z njimi?
- sprejem v javnosti – bi uporabniki, tudi slepi in slabovidni, lahko brez težav ločevali bankovce različnih vrednosti?

Prvi oblikovni osnutki bankovcev se ponavadi prilagodijo tako, da so primerni za tiskanje, zato se njihova končna podoba lahko razlikuje od zgodnejših verzij. V primeru eurobankovcev so člani delovne skupine za bankovce ocenili, da bi bilo z določenimi spremembami vse predloge v ožjem izboru mogoče pretvoriti v tiskane bankovce.

Decembra 1996 je bilo vseh 44 oblikovnih predlogov – v obliki anonimnih barvnih kopij na trdi temni podlagi – predstavljenih Svetu EMI. Svet je bil seznanjen z razvrstitvijo žirije, rezultati javnomnenjske raziskave in tehničnimi opombami delovne skupine za bankovce. Člani Sveta so hitro odobrili tradicionalno serijo Roberta Kaline, saj je večina ocenila, da je sporočilo, ki ga posreduje ta oblikovna podoba, tako prepričljivo, da si zasluži prvo mesto. Odločitev je bila 16. decembra 1996 objavljena na dveh vzporednih tiskovnih konferencah: na sedežu EMI v Frankfurtu jo je javnosti predstavil predsednik EMI Alexandre Lamfalussy, na zasedanju Evropskega sveta v Dublinu pa guverner nizozemske centralne banke Willem F. Duisenberg (ki je bil izbran za Lamfalussyjevega naslednika v EMI in je kasneje postal prvi predsednik ECB).

Žirja strokovnjakov je leta 1996 ocenila in razvrstila 44 serij oblikovnih predlogov.

In nekateri iz teme o obdobjih in slogih v Evropi: 5 € – Yves Zimmermann; 10 € – Robert Kalina; 20 € – Ernst in Lorli Jünger; 50 € – Inge Madlé; 100 € – Daniel in Johanna Bruun; 200 € – Ernst in Lorli Jünger; 500 € – Inge Madlé

OBLIKOVANJE EUROKOVANCEV

Oblikovna podoba za eurske kovance je bila izbrana istočasno kot za bankovce. Izbor je usklajevala Evropska komisija, ki je odločila, da bo imel vsak kovanec »enotno evropsko stran« in od države do države različno »nacionalno stran«.

Za enotno evropsko stran je moral vsak oblikovalec predlagati celotno serijo kovancev, temelječo na eni od naslednjih treh tem:

- arhitekturni in ornamentalni slogi
- cilji in ideali Evropske unije
- evropske osebnosti.

Marca 1997 je evropska žirija, ki so jo pod predsedstvom generalnega sekretarja Evropske komisije sestavljali strokovnjaki z najrazličnejših področij (umetniki, oblikovalci in numizmatiki, pa tudi predstavniki potrošnikov), izmed 36 predlaganih serij izbrala 9 predlogov. Glede možnosti kovanja velikega števila kovancev s predlagano oblikovno podobo se je žirija posvetovala tudi z direktorji evropskih kovnic. Junija 1997 je bila na zasedanju Evropskega sveta v Amsterdamu izbrana zmagovalna serija, ki jo je oblikoval Luc Luycx iz belgijske kovnice Royal Belgian Mint. Njegova oblikovna podoba je bila najbolj všeč tudi večini sodelujočih (64%) v javnomnenjski raziskavi, ki je pred končnim izborom potekala po celi Evropi.

Oblikovne podobe na enotni strani kovancev prikazujejo na različne načine upodobljeno evropsko celino. Njihov namen je simbolizirati enotnost Evropske unije. Otoki so upodobljeni samo, če so dovolj veliki – večji od 2500 km² za posamezne otoke oz. večji od 5000 km² za otočja.

Za nacionalno stran je oblikovno podobo vsaka država izbrala sama. Edina skupna elementa sta bila datum kovanja in 12 zvezd kot simbol EU.

Iz zgodovinskih in pogosto ustavnih razlogov je na kovancih držav, ki so po svoji politični ureditvi kraljevine, upodobljen ustrezen trenutni vladar. Nasprotno se kovanci republik večinoma navezujejo na daljše časovno obdobje. Tako je bil na primer na Irskem brez razpisa izbran motiv keltske harfe.

Tri neodvisne države, Monako, San Marino in Vatikan, nimajo svoje valute in uporabljajo eurske bankovce in kovance. Na podlagi posebnih sporazumov s Francijo in Italijo, pri katerih sta slednji nastopali v imenu EU, lahko te države kujejo in izdajajo lastne eurokovance v skladu s skupnimi specifikacijami.

Oblikovalec skupne strani eurokovancev Luc Luyckx iz belgijske kovnice Royal Belgian Mint pri delu v Bruslju.

© Evropska skupnost, 2006

Oblikovni predlogi evropske strani, ki so se uvrstili v ožji izbor.

PRIPRAVA KONČNIH OBLIKOVNIH PODOB BANKOVCEV

Delovna skupina za bankovce je po opravljeni analizi primernosti prejetih oblikovnih podob za tisk predlagala nekatere spremembe, ki so bile nujne iz tehničnih razlogov in so se večinoma nanašale na položaj zaščitnih elementov. Tako je bila na primer varnostna nit prvotno vtkana vzdolž navpične srednje osi, ki je hkrati glavna črta, po kateri se bankovci najpogosteje pregibajo. Ker se predel, kjer je vtkana nit, nekoliko lažje trga, jo je bilo treba premakniti tako, da bi bila nevarnost poškodovanja bankovca pri zlaganju čim manjša.

Poleg tovrstnih tehničnih prilagoditev je skupina predlagala tudi nekaj sprememb k samim oblikovnim podobam, predvsem z namenom, da bi bili izbrani oblikovni elementi čim bolj sprejemljivi za javnost. Pri tem je šlo za spremembe arhitekturnih elementov, zemljevida Evrope in zastave EU. Predvsem je bilo treba spremeniti mostove, okna in portale, da ne bi bili preveč podobni resničnim, saj bi se sicer lahko pojavili očitki, da motivi izpostavljajo eno ali drugo državo. Vseeno so morali biti upodobljeni značilni predstavniki določenega sloga ter prikazani tako, da pravilno prikazujejo strukturne značilnosti arhitekturnih elementov. To na primer pomeni, da bi bil most z bankovca, če bi ga prenesli v resnični svet, dovolj trden, da bi nosil težo prometa.

Zamisel o zemljevidu Evrope je Svet EMI sicer pozdravil, mnenja pa so se močno razhajala glede vprašanja, kakšen naj bi bil zemljevid, in zlasti, v kakšni projekciji naj bo izdelan. Ena od možnosti je bila, da bi uporabili zemljevide iz različnih obdobj, vendar je z njimi težava v tem, da je na njih včasih težko prepoznati Evropo. Poleg tega bi jih bilo mogoče razumeti kot znak, da je Evropa usmerjena v preteklost, namesto da bi gledala v prihodnost. Tako je bilo sklenjeno, da se uporabijo slike, ki temeljijo na satelitskih posnetkih.

Po nekaterih prilagoditvah, ki so bile potrebne, da bi bili ti posnetki dovolj pregledni in primerni

za tiskanje, je na vrsto prišla natančna določitev območja, ki naj bo prikazano. Sklenjeno je bilo, da bo zemljevid prikazoval geografsko Evropo, vendar le tista območja ali otoke, ki so večji od 400 km². Ta velikost je bila izbrana zato, ker ofsetni tisk v velikih količinah ne zagotavlja enotne kakovosti tiskanja črtnih slik območij, ki so manjša od 400 km². Ker so eurobankovci v obtoku tudi na območjih blizu in zunaj geografske Evrope, je bilo treba zemljevid postaviti tako, da na bankovcu ostane dovolj prostora tudi zanje. Tako je bila severna Afrika vključena zato, da bi na zemljevid lahko postavili španski eksklavi Ceuta in Melilla ter Kanarske otoke, za francoska čezmorska ozemlja Francoska Gvajana, Guadalupe, Martinique in Réunion pa so bili dodani drobni okvirčki.

In končno, oblikovne podobe so morale na sprednji strani bankovcev na pravilen način prikazovati zastavo EU z modrim ozadjem in rumenimi zvezdami.

Prilagojene oblikovne podobe so bile objavljene julija 1997, vendar podrobnosti o zaščitnih elementih javnosti niso bile predstavljene vse do konca avgusta 2001, da ponarejevalci v tej zgodnji fazi ne bi dobili dragocenih informacij in pripravili kopije zaščitnih elementov, še preden bi bankovci prišli v obtok. Zato so bile objavljene samo imitacije bankovcev (*»dummy designs«*), na katerih je bilo več zaščitnih in oblikovnih elementov prikazanih v popačeni obliki. Tako so bili npr. namesto holograma na srebrni foliji prikazani ornamentalni vzorci iz krožnih črt (*»guilloches«*), zastava EU pa je bila zelena in bela ter nameščena na hrbtni strani bankovcev.

Nacionalne značilnosti eurobankovcev so bile na koncu zavrnjene, ker bi jih v državah, s katerimi so povezane, uporabniki sicer morda sprejeli bolje, v ostalih pa bi bil učinek lahko ravno nasproten. Poleg tega so bankovci z enotno podobo bolj varni, saj jih je lažje primerjati med seboj.

Oblikovalec eurobankovcev Robert Kalina pri delu v avstrijski centralni banki na Dunaju.

Evropa je prikazana na hrbtni strani bankovcev. Francoska čezmorska ozemlja so v majhnih okvirčkih na spodnji strani bankovcev.

NAVODILA ZA OBLIKOVANJE SERIJE EUROBANKOVCEV

– Obdobja in slogi v Evropi –

Evropski monetarni inštitut objavlja razpis za oblikovanje serije bankovcev, ki izražajo kulturno dediščino Evrope.

I Namen navodil za oblikovanje

Izziv, s katerim se sooča vsak oblikovalec bankovcev, je v tem, kako domiselno združiti zaščitne elemente in umetniško interpretacijo.

Pri oblikovanju eurobankovcev je treba upoštevati enake dejavnike kot pri načrtovanju, razvoju in izdelavi nacionalnih bankovcev.

Bankovci morajo biti oblikovani tako, da • jih je mogoče z lahkoto prepoznati • so varni pred ponarejanjem • so estetski in privlačni na pogled.

Te zahteve določajo in omejujejo ustvarjalno svobodo oblikovalca bankovcev.

Bankovci morajo biti očitno in prepoznavno evropski ter morajo utelešati kulturno in politično sporočilo, ki ga državljani Evrope lahko brez zadržkov sprejmejo.

[...]

3 Postopek izdelave

Bankovci bodo izdelani iz bombažnih vlaken in natisnjeni s tiskarskimi tehnikami ofsetni tisk, globoki tisk (samo na sprednji strani), sitotisk (samo na hrbtni strani) in knjigotisk (samo serijska številka, na hrbtni strani). Na sprednji strani bankovca bo srebrna folija.

4 Oblikovni elementi

[...]

... nujno je, da so na bankovcih enakovredno zastopani moški in ženske in da oblikovanje posebej ne izpostavlja nobenega naroda.

[...]

Če je uporabljen portret, mora biti na sprednji (A) strani bankovca, natisnjen pa bo v globokem tisku (intaglio). Na vseh portretih morata biti vidni obe očesi. Arhitekturni elementi naj bodo na hrbtni (B) strani bankovca.

Zaščitni elementi morajo biti po položaju in velikosti na vseh bankovcih v enakem razmerju do drugih elementov (glej prilogo 3 za opis zaščitnih elementov). Tisti zaščitni elementi, ki jih lahko preveri vsak uporabnik, ne smejo biti zgoščeni na enem samem mestu, ampak razporejeni po celotni površini bankovca; povezani naj bodo z ostalo oblikovno podobo ter oblikovani tako, da jih je mogoče zlahka prepoznati.

Elementi oblikovanja na hrbtni strani vsakega bankovca, ki bodo natisnjeni z ofsetnim tiskom, morajo vsebovati specifično »evropsko značilnost«, ki naj obsega vsaj 20% površine na tej strani in naj bo zasnovana tako, da jo je mogoče nadomestiti z »nacionalnim elementom«, ki ga oblikujejo posamezne države.

Simbol EU z dvanajstimi zvezdami mora biti vključen v oblikovno podobo sprednje strani in se lahko pojavi tudi na hrbtni strani bankovca (glej prilogo 4 za opis simbola »dvanajst zvezd«).

[...]

5 Osnovne barve

Bankovci morajo biti v različnih osnovnih barvah, ki so podrobno opredeljene v prilogi 3.

6 Položaj in velikost besed in števil

Ime enotne valute bo navedeno enkrat na vsaki strani bankovca, in sicer v latinski ter grški abecedi – EURO in ΕΥΡΩ.

Številka, ki označuje vrednost bankovca, mora biti navedena vsaj dvakrat na vsaki strani bankovca. Biti mora zlahka opazna in lahko berljiva ter za boljšo vidnost predstavljena na kontrastnem (svetlem) ozadju. Prostor okrog številke mora biti oblikovan tako, da otežuje navidezno povečevanje vrednosti bankovca z dodajanjem ničel, npr. spremembo bankovca za 5 € v bankovec za 500 €. Številke morajo biti na standardnem mestu v celotni seriji apoenov tako na sprednji kot na hrbtni strani vsakega bankovca, na mestu, ki olajšuje usmeritev bankovca pri vstavljanju v prodajne avtomate.

[...]

7 Tehnične specifikacije in zaščitni elementi

[...]

Priloga: Izvleček iz navodil za oblikovanje eurobankovcev

Evropski monetarni inštitut,
12. februar 1996

3. POGLAVJE

IZDELAVA

Čiščenje tiskarske plošče za globoki tisk. Pri tiskanju bankovcev so potrebni zelo visoki standardi kakovosti.

TISKANJE PROTOTIPOV BANKOVCEV

Pri izdelavi eurobankovcev je sodelovala večina tiskarn za bankovce v EU, mnoge med njimi za vseh sedem apoenov. Razlog za tolikšno število tiskarn je bil v tem, da so bile za pripravo eurogotovine do predvidenega roka za zamenjavo potrebne velike tiskarske zmogljivosti. Tako je večina tiskarn delala v dveh ali celo treh izmenah.

Da bi bili vsi bankovci istega apoena enaki, so bila potrebna zelo natančna navodila. Dotedanje nacionalne valute so se tiskale v samo eni ali dveh tiskarnah, zato je bilo dokaj lahko doseči enak videz vseh bankovcev ter zagotoviti, da njihovi strojno berljivi zaščitni elementi povsod sprožijo enak odziv. Pri 15 tiskarnah (ter devetih tovarnah papirja in približno 20 dobaviteljih surovin) pa so bila nujna predhodna testna tiskanja. Pripravljeni sta bili dve testni seriji bankovcev, in sicer »testni ali prototipni bankovci« ter »tiskanje z ničelno proizvodnjo«.

TESTNI BANKOVCI

Namen testnih bankovcev je bil ugotoviti, ali je mogoče izdelati bankovce dovolj enotne kakovosti. Da bi morebitne težave odkrili čimprej, se je tiskanje prototipov začelo v prvih mesecih leta 1997. S testnimi bankovci so bile testirane vse tehnike izdelave, ki so bile kasneje uporabljene za izdelavo pravih bankovcev. Prav tako so bili preverjeni vsi zaščitni elementi, vendar z drugačno oblikovno podobo (videz testnih bankovcev je bil dokončno določen leta 1996, pred zaključkom oblikovnega natečaja). Za pripravo testnih gradiv, potrebnih za tiskanje, je bila ustanovljena delovna skupina EMI, ki so jo sestavljali strokovnjaki iz več nacionalnih centralnih bank in tiskarn.

Prevladujoča barva testnih bankovcev je bila rjava, po velikosti pa so bili blizu bankovcem za 50 € (140 x 77 mm). Da ne bi prišlo do zamenjave

s končno oblikovno podobo, je bila za oznako vrednosti izbrana številka »00«. Glavni motiv je bil portret, ki je bil uporabljen tudi v vodnem znaku. Oblikovana sta bila dva osnovna prototipa: eden je ponazarjal bankovce nižjih vrednosti in je vključeval trak zlatorumene barve in srebrni hologramski trak, drugi pa je imel srebrni hologramski znak ter oznako vrednosti »00«, natisnjeno s črnilom spremenljive barve na hrbtni strani.

Pri izdelavi testnega bankovca je sodelovalo deset tiskarn in osem papirnic. Nekatere tiskarne so se pri testnih bankovcih prvič srečale s tiskanjem številke spremenljive barve v sitotisku in nanašanjem srebrne hologramske folije s toplotnim tiskom.

Za vizualne in strojno berljive elemente vseh testnih bankovcev so bile opravljene obsežne laboratorijske preiskave. Tako je bila na primer testirana kemična in fizična odpornost bankovcev, da bi ugotovili, kako trpežni so bankovci. V teh testih so bankovce umazali in jih izpostavili intenzivni fizični obrabi, npr. pregibanju. Več svežnjev bankovcev so z napravami za hitro sortiranje bankovcev testirali tudi v nacionalnih centralnih bankah. Te sortirne naprave, ki se uporabljajo v gotovinskih oddelkih in podružnicah nacionalnih centralnih bank, preverjajo, ali so bankovci, ki so jih v centralno banko vrnile poslovne banke, pristni in primerne kakovosti za vrnitev v obtok, kot tudi, če je v vsakem paketu pravilno število bankovcev. Naprava na sekundo obdela do 40 bankovcev. Da med sortiranjem ne bi prišlo do motenj, so bile naprave predhodno testirane, njihovi senzorji pa so bili prilagojeni za nove bankovce.

Strokovnjaki so med testnimi bankovci iz različnih tiskarn odkrili manj razlik, kot so pričakovali. Odstopanja so še dodatno zmanjšali s prilagoditvijo tehničnih specifikacij in natančno nastavitvijo strojev in druge opreme v posameznih tiskarnah.

Testne bankovce so ocenili tudi predstavniki javnosti. V raziskavi so ljudje iz več evropskih držav odgovarjali na vprašanje, če med testnimi bankovci, ki so bili natisnjeni v različnih tiskarnah, opazijo kakršne koli razlike. Večinski odgovor je bil, da so bankovci videti enaki.

Ob koncu projekta s testnimi bankovci je vsaka tiskarna vedela, kaj lahko naredi z obstoječo opremo in kaj za izdelavo resničnih eurobankovcev še potrebuje. Na podlagi teh izkušenj in ob upoštevanju podrobne končne oblikovne podobe, ki je bila do takrat že izbrana, so bile določene začetne splošne specifikacije bankovcev. Končna verzija splošnih specifikacij je obsegala 80 strani. Specifikacije so bile zaradi zadnjih dveh testnih serij kasneje večkrat dopolnjene, manjše prilagoditve pa so bile opravljene tudi med serijsko proizvodnjo.

IZDELAVA TISKARSKIH PLOŠČ

Na področju bankovcev izraz »priprava za tisk« (ang. *origination*) pomeni pripravo izjemno natančnih slik ter pretvorbo slik v orodja za proizvodnjo, kot so tiskarske plošče in matrice za različne stopnje proizvodnega procesa. Strokovnjaki v tiskarnah bankovcev so tiskarske plošče in matrice izdelali na osnovi začetnih splošnih specifikacij, ki določajo oblikovno podobo ter lastnosti in videz zaščitnih elementov.

Projekt s testnimi bankovci je pokazal, kako pomembni so jasni in podrobno opredeljeni postopki pri pripravi tiskarskih pripomočkov, zlasti pri sprejemanju pošiljk od različnih pripravljavcev za tisk in pri izmenjavi odobrenih tiskarskih pripomočkov (npr. tiskarskih plošč) med posameznimi tiskarnami. Za večino sodelujočih tiskarn je bil to nov in zahtevnejši način dela, saj so

pred tem tiskarske pripomočke izdelovale samo za nacionalne potrebe.

Februarja 1998 je Svet EMI odobril splošne specifikacije za eurobankovce. Nato je bilo treba na tej osnovi v šestih mesecih dokončati pripravo za tisk sedmih apoenov nove valute. To je razmeroma malo časa, ne le zaradi tehničnega obsega dela, pač pa tudi zaradi nujnega usklajevanja med tiskarnami z različno kulturo dela in proizvodnimi postopki. Za večino apoenov sta bili pristojni dve tiskarni, ena za sprednjo in druga za hrbtno stran bankovca.

K sodelovanju je privolilo deset tiskarn. Oblikovna podoba bankovcev je bila pretvorjena v osnovni niz digitalnih datotek ter filmov in plošč, potrebnih za tiskanje poskusnih odtisov. Za pripravo tiskarskih plošč je bil narejen dvojnik osnovnega niza datotek. Seveda je v vseh teh postopkih tesno sodeloval tudi oblikovalec. Opredelitev standardov za izmenjavo digitalnih informacij za izdelavo tiskarskih plošč je bila nepričakovano zapletena, saj obstoječi nacionalni standardi niso predvidevali tolikšne stopnje natančnosti, kot je potrebna za slike bankovcev. Kljub temu so bila vsa gradiva v predvidenem roku avgusta 1998 pripravljena in sredi decembra je Svet ECB apoene po podrobnem pregledu dokončno odobril ter s tem odprl pot za serijsko proizvodnjo.

NIČELNA SERIJA

V drugi testni seriji je bilo izdelano manjše število bankovcev s celotno oblikovno podobo in vsemi zaščitnimi elementi, kot so bili opredeljeni v splošnih specifikacijah. Od septembra 1998 sta vseh sedem apoenov s standardno opremo izdelali vsaj dve tiskarni. Nasprotno je bankovec za 20 €, za katerega se je pričakovalo, da bo najpogostejše v uporabi, izdelalo celo devet tiskarn.

Ničelna serija je imela štiri cilje: preveriti, ali priprava za tisk izpolnjuje skupne splošne specifikacije; opraviti manjše prilagoditve splošnih specifikacij; oblikovati skupni postopek sprejetja; in preveriti, ali je sistem za nadzor kakovosti zagotovil enotno kakovost proizvodnje.

Do decembra 1998 je bila ničelna serija za večino apoenov dokončana. V naslednjih treh mesecih so sodelujoče nacionalne centralne banke in ECB izdelane bankovce zelo natančno pregledale. Strokovnjaki so bankovce preverili s prostim očesom ter pod povečevalnim steklom, da bi ugotovili, če so tolerance, določene za vsak element bankovca, sprejemljive. Opravili so tudi laboratorijske analize in testiranja v napravah za hitro sortiranje bankovcev.

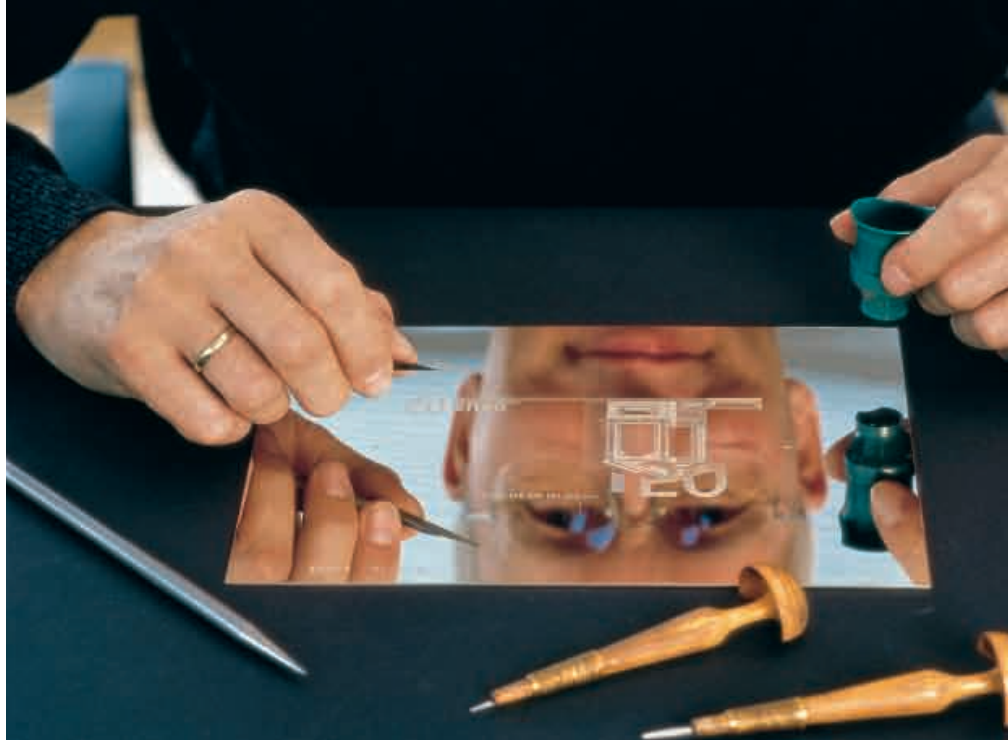
Po obsežnem postopku sprejetja v različnih tiskarnah je na vrsto prišlo navzkrižno preverjanje v laboratorijih in gotovinskih oddelkih drugih nacionalnih centralnih bank, ki so testirale bankovce. Enajst laboratorijev je

ocenilo lastnosti skupno 150.000 bankovcev vsakega apoena iz vsake proizvodne enote.

Rezultati so pokazali, da bi v načelu vse tiskarne lahko izdelovale eurobankovce enake kakovosti. Specifikacije je bilo treba nekoliko spremeniti, npr. prilagoditi tolerance vidnih in nevidnih zaščitnih elementov, zožiti varnostno nit, da bi jo vse papirnice lahko pravilno vdelale v papir bankovcev, v nekaterih tiskarnah, ki so bile testirane v pogojih dejanske proizvodnje, pa je bilo treba nekoliko spremeniti proizvodni postopek.

Za vsak apoen so bile izdelane referenčne pole bankovcev, ki so kasneje predstavljale standard za množično proizvodnjo. V pomoč tiskarnam je bil pripravljen tudi katalog sprejemljivih in nesprejemljivih bankovcev oz. nezadostnih in mejnih primerkov, v katerem so bile predstavljene posamezne značilnosti obeh skupin.

Pred začetkom množične proizvodnje v letu 1999 so splošne specifikacije postale »tehnične specifikacije« za sedmerico apoenov – za vsakega 200 strani dokumentacije s podatki, grafi in skicami ter referenčnimi bankovci in nizi kemičnih in fizikalnih testov, s katerimi je bila preverjena odpornost bankovcev na sončno svetlobo in pralni prašek, na natrganje, pregibanje, zmečkanje in druge poškodbe.

Ročno graviranje tiskarske plošče za globoki tisk. Izdelava bankovcev združuje rokodelsko spretnost s sodobnimi tehnološkimi postopki.

Testni bankovci, ki vključujejo zaščitne elemente eurobankovcev.

Končni pregled tiskarskih pol v Grčiji.

VZPOSTAVITEV SISTEMA ZA NADZOR KAKOVOSTI

Dodatni cilj ničelne serije je bil vzpostaviti skupni sistem za nadzor kakovosti. Ta je bil potreben zato, ker je bila zaradi velikega števila sodelujočih tiskarn, množice dobaviteljev ter razlik v opremi, tehnikah in postopkih izdelava eurobankovcev bolj zahtevna od izdelave katere koli nacionalne valute.

Za ustrezno kakovost proizvodnje je bilo zato treba najprej opredeliti »nadzor kakovosti za sprejetje eurobankovcev« oziroma določiti podrobne postopke za nadzor proizvodnje v tiskarnah. Ti postopki, ki so jih uvedle vse sodelujoče tiskarne, so temeljili na mednarodnih standardih za upravljanje kakovosti in za statistični pregled proizvodnih serij. Z njimi je bilo mogoče odkriti bankovce, ki niso ustrezali specifikacijam za vsakega od izbranih parametrov.

Sistem za nadzor kakovosti je bil na osnovi standardov ISO nato podrobno dokumentiran. Vsak proizvajalec je moral v skladu z osnovnimi zahtevami pripraviti tudi lasten poslovnik kakovosti. Tako ni pokrival le končnih izdelkov, ampak tudi postopek sprejetja za vsako stopnjo proizvodnega procesa. Med tiskarnami ter nacionalnimi centralnimi bankami in ECB je bila vzpostavljena poročevalska struktura za statistične preglede.

Da ne bi prišlo do nihanj v kakovosti med različnimi stopnjami proizvodnje, so na začetku tiskanja vsakega apoena in za vsako tiskarno strokovnjaki ECB najprej vizualno ocenili prve proizvodne pole (kontrolne pole), jih primerjali z referenčnimi bankovci in šele nato odobrili. Po odobritvi proizvodnih standardov je bila končno sprejeta odločitev, da se tiskanje pravih bankovcev lahko prične. Enak postopek se uporablja tudi v sedanjih proizvodnih serijah bankovcev.

PРАВNA IN VARNOSTNA VPRAŠANJA Z DOBAVITELJI

Pri izdelavi bankovcev je sodelovalo približno 40 podjetij, med katerimi so bili tudi dobavitelji varovanih surovin, kot so papir za bankovce, posebne tiskarske barve ter srebrna folija za hologramski znak in trak. Pri vseh je bilo treba upoštevati patentne pravice in obstoječe monopole na področju izdelkov in surovin.

Pred začetkom proizvodnje so bile podpisane pogodbe, ki so tiskarnam omogočile, da z uporabo surovin ne kršijo patentnih pravic. Pogodbe so obenem preprečevale motnje v dobavi: če je za določen element skrbel en sam dobavitelj ali izvajalec, so pogodbena določila v primeru izrednih razmer zagotavljala trajnost dobave in zgornjo dovoljeno mejo cen.

V večini primerov je ECB z dobavitelji podpisala krovno licenčno in dobavno pogodbo, na tej osnovi pa so potem nacionalne centralne banke sestavile svoje pogodbe z dobavitelji.

Ko je oblikovanje eurobankovcev napredovalo in so bili zaščitni elementi izbrani, je bilo treba uvesti tudi praktične ukrepe za zaščito posameznih elementov oblikovne podobe pred prezgodnjim razkritjem ter za varstvo zaščitnih elementov

pred izgubo ali krajo. Vsakršno razkritje informacij oziroma izguba ali kraja zaščitnih elementov bi ponarejevalcem omogočila, da izdelajo ponaredke, še preden bi se z eurobankovci lahko dodobra seznanili zakoniti uporabniki, to pa bi seveda omajalo zaupanje javnosti v novo valuto.

Praktični varnostni ukrepi, ki so bili sprejeti za varstvo informacij in zaščitnih elementov v času razvoja, izdelave in transporta, so temeljili na dobrih varnostnih praksah, ki so jih nacionalne centralne banke dotlej uporabljale za zaščito nacionalnih valut. Pri ukrepih je bilo treba preprečiti tveganja, ki bi se z uvedbo skupne valute lahko pojavila v vsaki od sodelujočih držav. Z drugimi besedami, treba je bilo upoštevati dejstvo, da tako kot euro tudi zločinci ne priznavajo nacionalnih meja.

Vzpostavljen je bil tudi sistem inšpekcijskih pregledov, ki je zagotavljal, da vsi proizvajalci zaščitnih elementov bankovcev izvajajo ukrepe fizičnega varovanja in vzdržujejo notranje nadzorne mehanizme, ki so usklajeni s sprejetimi varnostnimi zahtevami. Ti pregledi so potekali (oz. še vedno potekajo) v rednih presledkih, da so se varnostni ukrepi lahko dovolj hitro prilagajali spreminjajočemu se okolju tveganj.

Papir eurobankovcev je izdelan iz odpadnega bombaža v tekstilni industriji.

IZDELAVA PAPIRJA

Papir eurobankovcev je izdelan iz najkakovostnejših vlaken čistega bombaža. Zato je fizično in mehansko bolj odporen od običajnih izdelkov iz papirja, kar je zelo pomembno, saj bankovci ves čas prehajajo iz rok v roke, ki z njimi niso vedno nežne.

Prvi korak pri izdelavi papirja za bankovce je beljenje bombažnih vlaken s kavstično sodo in vodikovim peroksidom v vodi pri visokem pritisku in visoki temperaturi. Iz okoljevarstvenih razlogov se klor ne uporablja. Ko so vlakna pobeljena, se papirni kaši dodajo barvila, ki papirju na koncu dajo izbrani odtenek.

Drugi korak je »čiščenje« vlaken. V tem postopku se bombažna vlakna režejo in »meljejo«, da se izboljšajo mehanske in fizične lastnosti izdelanega papirja. Pri tem je treba doseči natančno ravnovesje med »krajšanjem« in »mletjem« vlaken. Iz zelo kratkih vlaken nastane papir z visokim specifičnim volumnom in dobro »prosojnostjo« ter jasnim vodnim znakom, a slabimi mehanskimi lastnostmi. Po drugi strani nastane iz močno nacefranih, torej daljših vlaken izjemno močan papir, ki pa ima nizko prosojnost in slabše viden vodni znak.

Tretji korak v postopku je papirni stroj. Papirni stroji za bankovce se precej razlikujejo od standardnih papirnih strojev, saj uporabljajo poseben postopek s cilindričnim kalupom, v katerem se »očiščena« papirna masa uvaja v kad, v kateri je delno potopljeno žičnato sito valjaste oblike. Valj se ves čas vrti, zato se na njegovi površini kot usedlina papirne mase nabere plast vlaknin, ko se voda filtrira skozi pokrov valja. Tako nastali trak vlaknin nato potuje v glavni del papirnega stroja. Trak sestavlja papirna mreža, ki površino valja zapusti s približno 5% trdnih delcev (vlaknin in dodatkov) ter 95% vode. Papirna mreža potuje skozi stiskalne valje za odvodnjavanje, sledi sušenje, obdelava s kemičnim lepilom, končno sušenje in stiskanje, nato pa se dokončani papir, ki vsebuje 5% vode in 95% trdne snovi, navije v zvitke, od katerih vsak tehta dve in pol toni. Med izdelavo se papirnemu substratu dodajo različne kemične primesi, ki papirju dajo fizikalne in kemijske lastnosti, zahtevane za bankovce.

Zadnji korak v izdelavi papirja je rezanje dokončanega papirja v pole za tiskanje. Za eurobankovce so pole pakirane v pakete po 500 kosov, v takšni velikosti, da tiskarne na polo lahko natisnejo od 24 do

60 bankovcev. Ker je teža papirja 85 gramov na kvadratni meter, posamezen paket tehta od 10 do 24 kilogramov, odvisno od velikosti pol v paketu.

Papir bankovcev je izjemno kakovosten, zato se pri njegovi proizvodnji izvaja strog nadzor kakovosti tako za sam izdelek kot tudi za proizvodni proces. Za doseganje predpisanih standardov se pri izdelavi papirja uporabljajo najsodobnejše računalniško podprte tehnologije in nadzorni sistemi.

Druga ključna značilnost papirja bankovcev je varnost. Vodni znak, varnostna vlakna, varnostna nit in posebne tiskarske barve so le nekateri od zaščitnih elementov, ki se uporabljajo pri papirju bankovcev, da bi bilo te čim težje ponarediti. Vodni znak je z nekaj domišljije videti kot duh, ki ga vidimo ujetega v papirju, če bankovec pogledamo proti svetlobi. Nastane tako, da se v papirnem stroju plast vlaknin razporeja po površini cilindričnega kalupa, na katerem so v enakomernih razmikih razporejene izbočene reliefne slike, zato v papirni masi pride do razlik v debelini natečenega sloja. Ko se papir posuši, slika s površine kalupa v značilni obliki postane vidna na papirju.

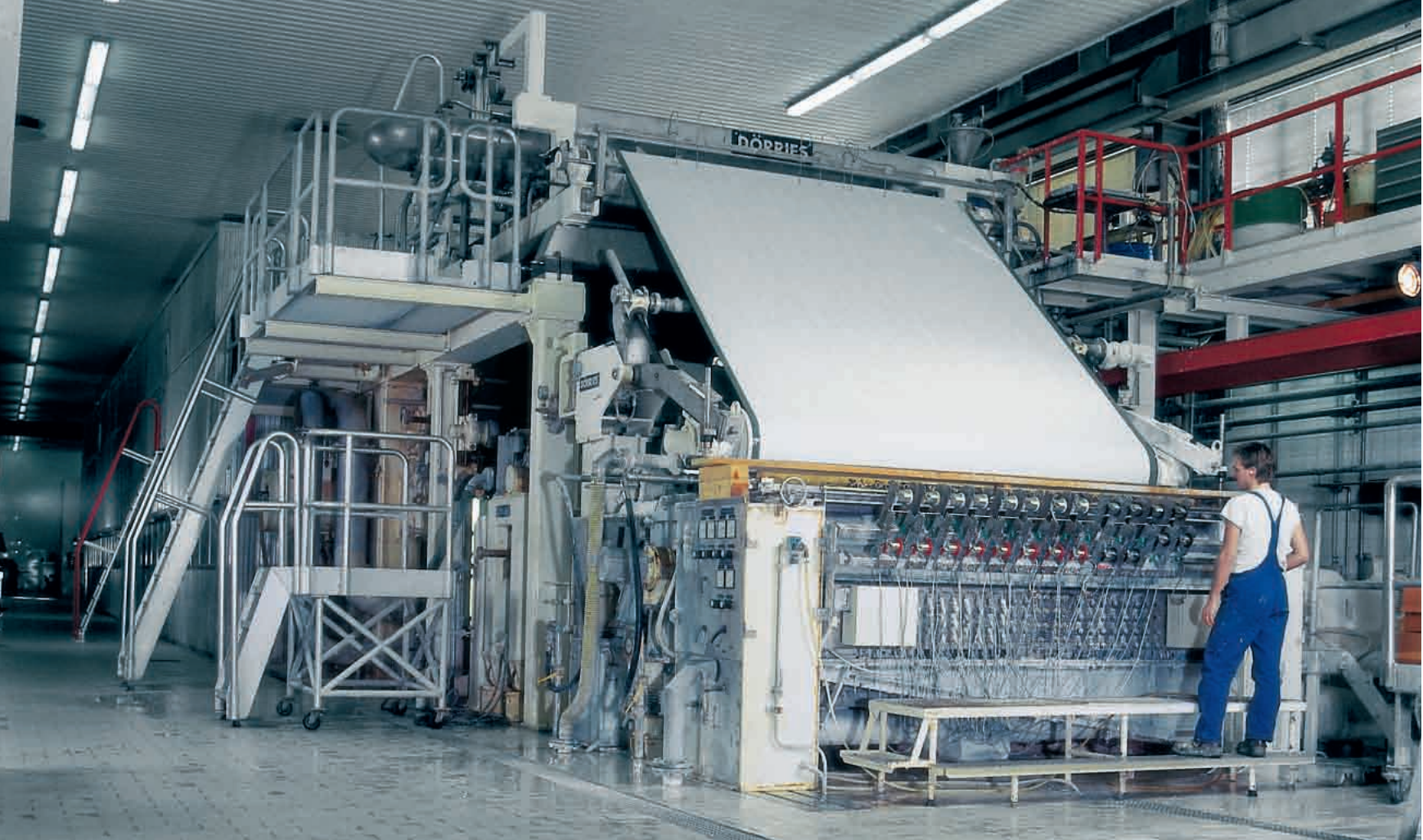
Na eurobankovcih se uporabljata dve različni vrsti vodnih znakov, namenjenih splošni javnosti. Prvi prikazuje glavni motiv bankovca v tridimenzionalni večtonski sliki, drugi, ki je nameščen tik pod njim, pa označuje nominalno vrednost bankovca. Ta postane jasno viden, če bankovec pogledamo proti svetlobi. Izdelava vodnega znaka je umetniški postopek, ki

Bombažna vlakna po beljenju.

ga dopolnjuje računalniško podprto oblikovanje in računalniško vodena proizvodna tehnologija.

Druga dva zaščitna elementa, ki se na papir bankovcev nižje vrednosti navadno nanašata že med postopkom izdelave papirja, sta srebrni hologramski trak na sprednji in zlatorumeni trak na hrbtni strani bankovca. Nanos teh dveh zaščitnih elementov sicer ni tipičen papirniški postopek, vendar ga je lažje opraviti na stopnji, ko je papir še v zvitkih, zato se navadno opravi v papirnici. Hologramski trak se na papir nanese s toplotnim tiskom, zlatorumeni trak pa navadno s sitotiskom.

© Deutsche Bundesbank

Stroj za papir s cilindričnim kalupom, ki izdeluje papirno mrežo.

TISKANJE

Za tiskanje eurobankovcev se uporabljajo štiri tiskarske tehnike: ofsetni tisk, globoki tisk, sitotisk in knjigotisk. Pri teh postopkih se uporabljajo različne vrste plošč ali tiskovnih matric ter posebne tiskarske barve.

Tiskanje bankovcev višjih vrednosti se navadno začne z ofsetnim tiskom, s katerim nastane vzorec za grafično ozadje bankovca. Ofsetni tisk je posredna tiskarska tehnika, saj se tiskarska barva ne prenaša neposredno s plošče na papir, ampak se s štirih tiskarskih plošč, od katerih je vsaka vpeta na svoj tiskarski valj, najprej prenese na prevleko gumijastega valja, šele od tod pa na papir. Zaradi posebne nastavitve tiskarskih strojev za ofsetni tisk, ki se uporabljajo pri tiskanju eurobankovcev, se obe strani bankovca lahko tiskata istočasno. To omogoča natančno poravnavo slik na obeh straneh,

ki jo lahko preverimo v t. i. preglednem motivu oziroma sestavljeni številki – nepravilnih likih na obeh straneh bankovca, ki skupaj sestavijo številko vrednosti, če bankovec pogledamo proti svetlobi.

Globoki tisk ali *intaglio* – italijanska beseda, ki pomeni »vrezati« – omogoča, da bankovce lahko prepoznamo z otipom. Otipni elementi na eurskih bankovcih so kratica ECB v petih jezikih, številka vrednosti ter okna in vrata. Ti elementi se najprej vgravirajo v tiskarsko ploščo, v kateri tako nastanejo vdolbine. Iz izvirne plošče, ki je navadno izdelana iz bakra, se v galvanski kopeli nato izdelajo tiskarske plošče. Tiskarska barva ob nanosu napolni vdolbine, z negraviranih površin (deli tiskovne matrice, kjer ni slike) pa jo čistilni valj, ki se vrti v nasprotno smer od plošče, obriše.

Cilindrični kalup za izdelavo bankovcev za 5 €, na katerem so vidni izbočeni deli za vodni znak.

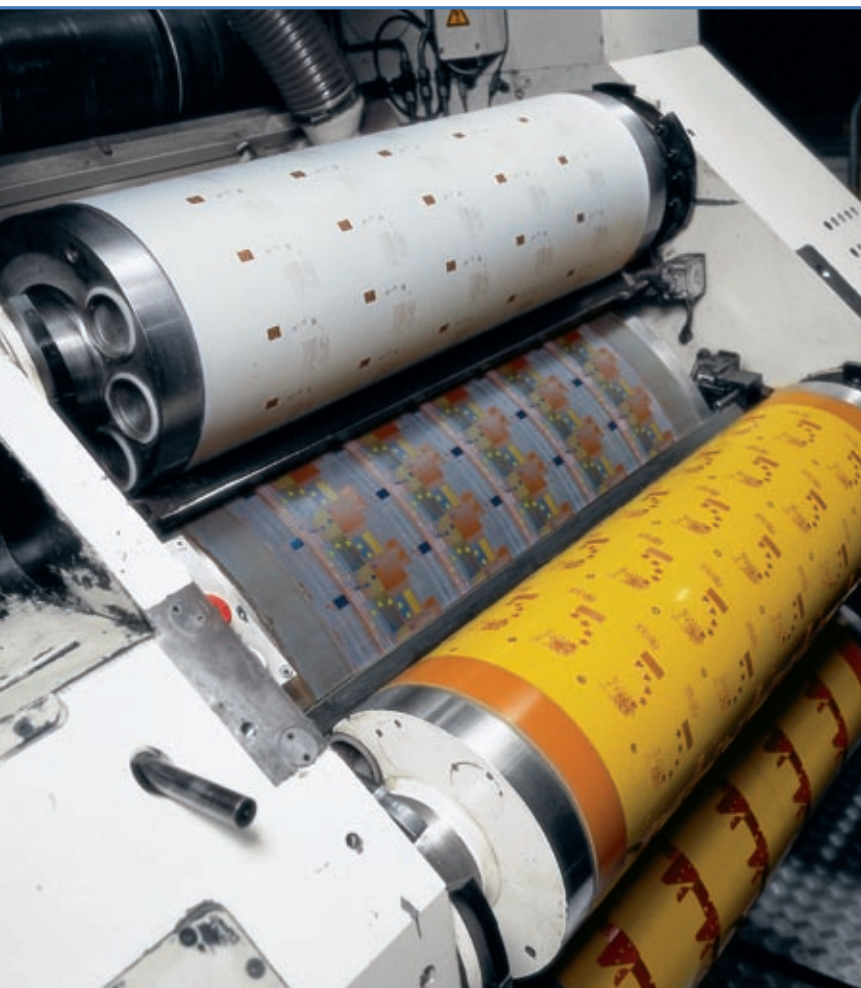

Ostanek barve se z valja očisti s topili in s posebnim rezilom, imenovanim *doctor blade*. Pri tiskanju se barva s plošče, ki je pritrjena na tiskovni valj, prenese na papir. Pri tem papir valji pritisnejo v vdolbine, napolnjene s tiskarsko barvo, in tako v papirju nastanejo izdolbine, ki jih občutimo kot barvni relief na bankovcu. Za nastanek ustreznega reliefa je potreben zelo velik pritisk, ki znaša približno 30 ton.

Ko je globoki tisk dokončan, se na hrbtno stran bankovcev višjih vrednosti natisne še en zaščitni element – številka spremenljive barve (za bankovce nižjih vrednosti se z isto tiskarsko tehniko že v papirnici nanese zlatorumen trak). Številka spremenljive barve kot tudi zlatorumeni trak se tiskata s sitotiskom, ki ustvari dovolj debelo plast barve, da nastane potreben optični učinek. Naslednji tiskarski postopek je toplotni tisk, s katerim se na papir odtisne hologramski znak na srebrni foliji (za bankovce nižjih vrednosti se s podobnim postopkom nanese nepretrgan hologramski trak). Pri tem postopku se uporabljajo stroji, ki na uro obdelajo do 8000 pol papirja.

S tiskarsko tehniko, imenovano knjigotisk, se pole z dokončanimi bankovci nato oštevilčijo. Dve ločeni številčni enoti v številčnem tiskarskem stroju odtisneta številke na hrbtno stran bankovcev. Ko so vsi ti tiskarski postopki končani, se pole razrežejo po dolžini in širini, s čimer nastanejo paketi po 100 bankovcev. Te nato zvežejo in zložijo v svežnje po deset paketov ter zavijejo v prosojno plastično folijo.

Kakovost pol in tiska v tiskarnah preverjajo na več stopnjah v proizvodnem procesu. Ti pregledi navadno potekajo elektronsko (med samim proizvodnim postopkom) ali ročno (na vzorcu, vzetem iz proizvodnje), vključujejo pa tudi pregled naključnih vzorcev ali celotne proizvodnje, odvisno od parametrov, ki jih je treba preveriti. Tako so tiskarne na primer uvedle končni samodejni pregled kakovosti bankovcev v strojih za hitro obdelavo na koncu proizvodnega procesa. Neustrezne bankovce stroji bodisi najprej izločijo in šele zatem uničijo ali pa razrežejo že takoj med pregledom.

Ploščni valji za tiskanje bankovcev za 50 € in valj z gumijasto prevleko v ofsetnem tiskarskem stroju.

Ploščni valj za tiskanje bankovcev za 50 € v tiskarskem stroju za globoki tisk.

Tiskarski stroj za sitotisk, s katerim se tiska številka spremenljive barve na bankovcih za 50 €.

Tiskarski stroj za številčenje. Vsak bankovec ima drugačno serijsko številko.

UPRAVLJANJE MNOŽIČNE PROIZVODNJE EUROBANKOVCEV

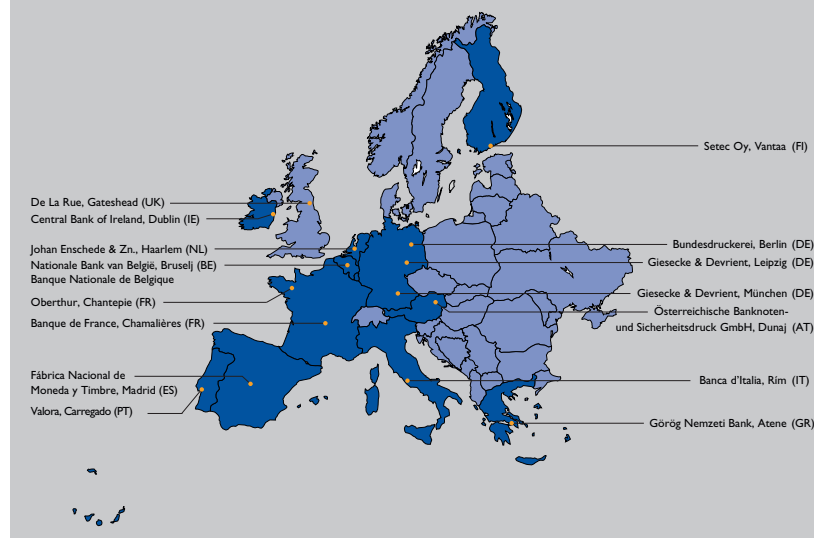
Leta 1996 je Svet EMI sklenil, da bodo pri izdelavi začetne zaloge eurobankovcev sodelovale vse tiskarne v Evropski uniji, ki so tiskale bankovce dotedanjih nacionalnih valut. Za takšno ureditev se je odločil zaradi velikanskih količin bankovcev, ki jih je bilo treba izdelati v zelo kratkem času. Da bi bilo eurobankovce mogoče pravočasno dostaviti poslovnim bankam, so morale biti zadostne zaloge v 500 podružnicah nacionalnih centralnih bank na voljo že več mesecev pred uvedbo eurogotovine 1. januarja 2002. Predlagana sta bila dva scenarija izdelave:

- »nezdružena izdelava«, pri kateri bi vsaka nacionalna centralna banka poskrbela za izdelavo tolikšne količine bankovcev, kot jo je potrebovala za svojo državo. Po tem scenariju bi vsaka nacionalna centralna banka izdelala vse apoene bankovcev;
- »združena izdelava«, pri kateri bi posamezna nacionalna banka izdelala le nekatere apoene, vendar v obsegu, ki bi zadoščal za celotno euroobmočje.

Bolj učinkovito bi bilo združevanje. Če bi na primer bankovce za 50 € izdelovale štiri tiskarne namesto petnajstih, bi bila kakovost bankovcev bolj enotna in celotno proizvodnjo bi bilo bistveno lažje usklajevati. Toda po drugi strani bi šla večja učinkovitost na račun dodatnega dela in stroškov z distribucijo velikanskih količin bankovcev pred uvedbo nove gotovine.

TISKANJE BANKOVCEV

Tiskarne, ki tiskajo eurobankovce

Zemljevid vseh tiskarn, ki so sodelovale pri izdelavi začetne zaloge bankovcev.

Dodatna težava z združevanjem je bila v tem, da bi bilo podrobnosti te ureditve mogoče določiti šele po sprejemu odločitve o številu držav, ki naj bi uvedle euro, tiskarne pa z naročilom dodatne opreme niso mogle čakati tako dolgo. Na srečo sta projekt s testnimi bankovci in poznejša ničelna serija pokazala, da zgolj iz tehničnih razlogov združevanje ni nujno potrebno. Tako je bilo sklenjeno, da se začetna zaloga bankovcev natisne brez združevanja.

Nacionalne centralne banke so seveda imele možnost, da med seboj sklenejo dvostranske pogodbe za združevanje proizvodnje. To je bilo primerno zlasti za bankovce višjih vrednosti, torej 200 € in 500 €, ki se tiskajo v manjšem številu. Predvsem za nekatere manjše države je bilo smiselno, da teh apoenov ne tiskajo same, ampak raje odkupijo določen delež proizvodnje večje države in tako izkoristijo prednosti ekonomije obsega.

Ofsetni tiskarski stroj

Za usklajevanje celotnega projekta je bila sicer odgovorna ECB, vseeno pa je morala vsaka nacionalna centralna banka sama poskrbeti, da je iz izbrane tiskarne pravočasno dobila zadostne količine bankovcev. Centralno organizirane proizvodnje zato ni bilo. Namesto tega se je v proizvodnji bankovcev leta 2001 na koncu izoblikovalo nič manj kot 70 različnih kombinacij med centralno banko, tiskarno in posameznimi apoeni.

Množična proizvodnja papirja za bankovce se je začela v prvih mesecih leta 1999, že poleti istega leta pa se je v Belgiji, Franciji, Nemčiji, Italiji, na Nizozemskem in v Španiji začelo tiskanje. V naslednjih mesecih so se postopno vključevale tudi tiskarne v drugih državah. Tiste tiskarne, ki so z izdelavo posameznega apoena začele prve, so izdelale referenčne bankovce. Ko jih je odobrila ECB, so ti bankovci postavili standard, ki so ga morale upoštevati in dosegati tudi ostale tiskarne. Nekatere so v tem času še vedno izdelovale nacionalne bankovce in so zato s proizvodnjo eurobankovcev začele pozneje. V Grčiji se je tiskanje začelo proti koncu leta 2000, saj se je ta država euroobmočju pridružila šele leta 2001.

Proti koncu proizvodnje bankovcev, potrebnih za uvedbo, je skupna zmogljivost vseh tiskarn dosegla eno milijardo bankovcev na mesec, kar pomeni 33 milijonov na dan, 1,4 milijona na uro, 23.000 na minuto in približno 400 na sekundo. Nekatere tiskarne so delale brez prekinitve, v treh izmenah in tudi ob praznikih. Pri izdelavi bankovcev, potrebnih za uvedbo nove valute, je sodelovalo 15 tiskarn: tri v Nemčiji, dve v Franciji in po ena v ostalih državah euroobmočja razen Luksemburga. Ena sodelujoča tiskarna je bila tudi v Veliki Britaniji, ki ni članica euroobmočja.

ZDRAVSTVENO OPOZORILO

Tako surovine iz vseh virov kot tudi končni bankovci vseh sedmih apoenov so bili preverjeni v skladu z najstrožjimi evropskimi zdravstvenimi in varnostnimi predpisi. Te teste, ki so temeljili na standardu ISO 10993, je izvedla nizozemska organizacija za aplikativne raziskave Netherlands Organisation for Applied Scientific Research. Opravljeni testi so potrdili, da eurobankovci pri normalni uporabi ne povzročajo nikakršnih zdravstvenih težav.

€-day

4. POGLAVJE

ZAMENJAVA GOTOVINE

€-dan v luksemburški centralni banki.

KOLIKO BANKOVCEV NATISNITI?

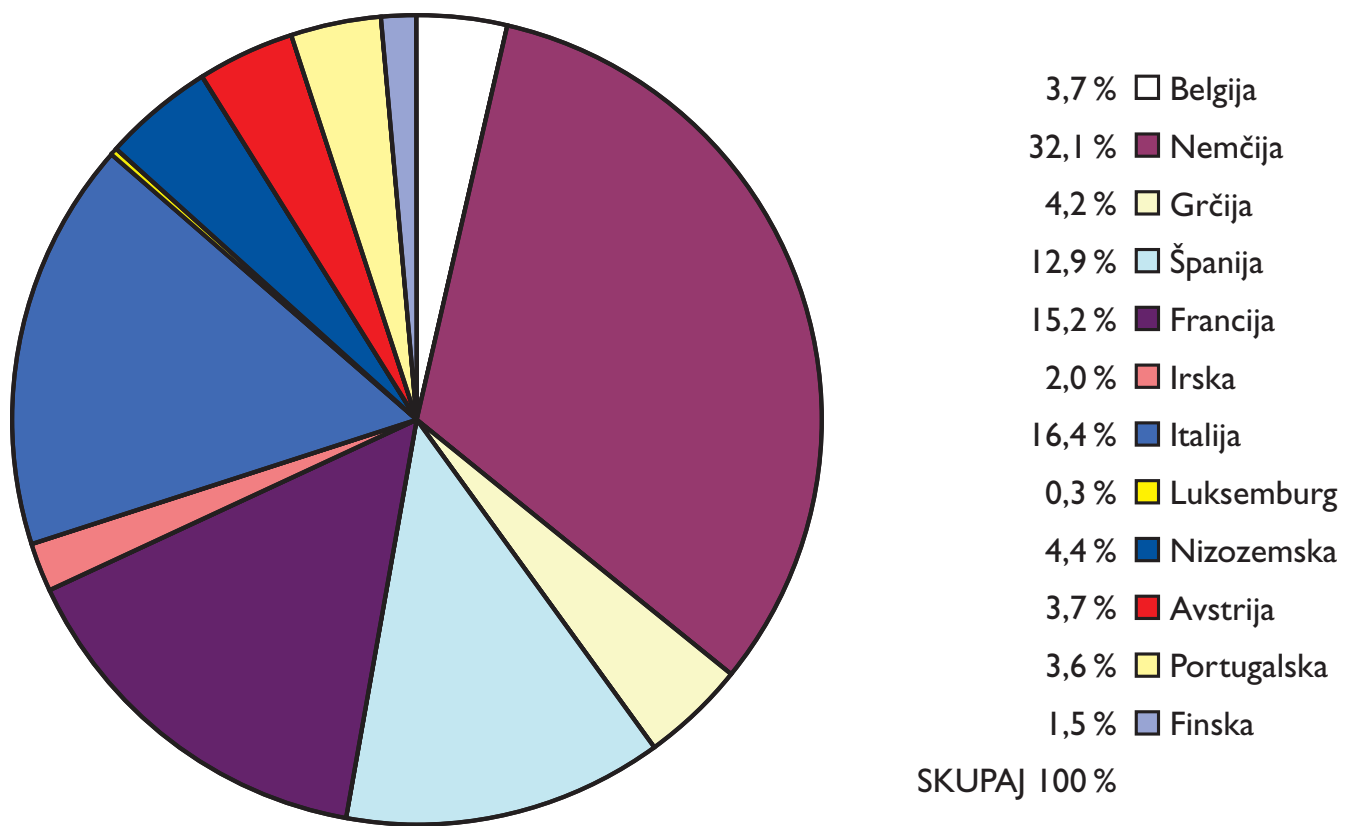
Nacionalne centralne banke so same ocenile, koliko eurobankovcev vsaka potrebuje za zamenjavo gotovine in za ostanek leta 2002. Prve ocene so pripravile že leta 1998, nato pa so jih banke vsako leto dopolnjevale in ustrezno prilagajale načrtovani obseg proizvodnje. V zadnjih nekaj mesecih pred zamenjavo so poslovne banke zaprosile za več bankovcev nižjih vrednosti, kot je bilo pričakovano, in njihove potrebe je bilo treba seveda zadovoljiti.

Začetna proizvodnja bankovcev je bila namenjena izdelavi »zaloge za zamenjavo gotovine«, ki naj bi v obtoku nadomestila nacionalne bankovce, ter izdelavi »logistične zaloge«, katere namen je bil zagotoviti neprekinjeno oskrbo z bankovci čez celo leto. Nacionalne centralne banke so morale oceniti povpraševanje po vsakem od apoenov eurobankovcev, kar ni bilo preprosto, saj so bili apoeni nacionalnih bankovcev razdeljeni po drugačnih vrednostih kot apoeni eura. Banke so morale natančno oceniti tudi možne posledice zamenjave nekaterih nacionalnih apoenov s kovanci eura ter posledice uvedbe najvišjih apoenov eura.

Nenazadnje je bilo treba upoštevati tudi povpraševanje po bankovcih in kovancih v državah zunaj euroobmočja. Še zlasti nemške marke so bile zelo razširjene zunaj Nemčije, predvsem v državah srednje in vzhodne Evrope. Po ocenah je bila po vrednosti približno tretjina vseh nemških mark (okrog 32 do 45 milijard EUR) v obtoku zunaj Nemčije. Nemogoče je bilo vedeti, koliko tega denarja bodo imetniki zamenjali v eure in koliko mark bodo v eure zamenjale druge države, ki mejijo na vzhodno Evropo.

Začetni obseg proizvodnje je bil določen v letu 2001 in je znašal 14,9 milijarde bankovcev (v vrednosti prek 633 milijard EUR), od tega je devet do deset milijard odpadlo na zalogo za zamenjavo gotovine, približno pet milijard pa na logistične zaloge. Ocenjeni obseg zaloge za zamenjavo gotovine je bil določen na osnovi števila nacionalnih bankovcev v obtoku (11,7 milijarde bankovcev ob koncu leta 2000), čeprav se je pozneje izkazalo, da je bilo potrebnih manj bankovcev. Eno leto po uvedbi je bilo v obtoku 8,2 milijarde bankovcev. Do konca leta 2006 je njihovo število naraslo na 11,3 milijarde.

Poleg začetne in logistične zaloge je Svet ECB v začetku leta 2001 sklenil oblikovati še »glavno rezervno zalogo« eurobankovcev za primer motenj v proizvodnji, težav s količino ali kakovostjo bankovcev in nenadnih skokov v povpraševanju po posameznih apoenih. Glavna rezervna zaloga je obsegala 1,9 milijarde bankovcev v apoenih, ki se najpogosteje uporabljajo za plačevanje, torej 5 €, 10 €, 20 €, 50 € in 100 €. Večino teh bankovcev je zagotovil konzorcij evropskih tiskarn, ki so imele še nekaj prostih zmogljivosti. ECB je izdala naročilo ter bankovce kupila, nacionalne centralne banke, ki so jih hotele črpati iz glavne rezervne zaloge, pa so bankovce nato kupile od ECB. Približno 30% te zaloge so banke porabile pred zamenjavo gotovine in med njo, ostanek pa je prešel v strateško zalogo Eurosistema.

Deleži nacionalnih centralnih bank v začetni zalogi bankovcev.

Skladiščenje bankovcev v Banco de España v Madridu.

BANKOVCI V OBTOKU IN V SKLADIŠČIH

Za bankovce (in kovance) pravimo, da so »v obtoku«, ko zapustijo nacionalno centralno banko oziroma ko jih ta »izda« – in sicer navadno poslovnim bankam. Ko jih poslovne banke in drugi uporabniki pošljejo nazaj v centralno banko, bankovci niso več v obtoku, zato se obseg obtoka zmanjša. Izraz »bankovci v obtoku« tako pomeni bankovce, ki so bili izdani, razen tistih, ki so bili vrnjeni v centralno banko. Bankovci so »v obtoku« tudi takrat, ko se ne uporabljajo za plačevanje, ampak so shranjeni v bankah ali hranilnikih.

Nacionalne centralne banke hranijo nove in rabljene bankovce. Potem ko preverijo, če so še »primerni« za nadaljnjo uporabo in če so pristni, rabljene bankovce lahko ponovno izdajo v obtok. Neprimerne bankovce zrežejo, o ponaredkih pa poročajo policiji. Eurosistem vzdržuje dve vrsti zalog bankovcev: logistične zaloge in strateške zaloge.

Prve so delovne zaloge nacionalnih centralnih bank, ki z njimi zadovoljujejo povpraševanje po bankovcih v normalnih razmerah in tudi v obdobjih sezonsko povečanega povpraševanja.

Podrobneje so logistične zaloge namenjene:

- zamenjavi neprimernih bankovcev, ki so bili umaknjeni iz obtoka;
- pokritju pričakovanih povečanj v obtoku;
- pokritju sezonskih nihanj v povpraševanju;
- večji učinkovitosti transporta bankovcev med podružnicami nacionalnih centralnih bank.

Čim večjo mrežo ima nacionalna centralna banka, tem večje zaloge potrebuje, saj mora biti vsaka podružnica pripravljena, da ob vsakem času zadovolji povpraševanje po katerem koli apoenu.

V logističnih zalogah posamezne nacionalne centralne banke včasih nastane neravnovesje (presežek ali primanjkljaj), ker ljudje potujejo iz ene države euroobmočja v drugo in eurobankovce nosijo s seboj. Če nacionalni banki primanjkuje bankovcev določene vrednosti, jih črpa iz presežnih logističnih zalog drugih nacionalnih bank, če te ne zadoščajo, pa iz strateške zaloge Eurosistema.

Oboroženo spremstvo eurogotovine v tiskarni
bankovcev v mestu Carregado na Portugalskem.

UPRAVLJANJE REZERV ZA ZAMENJAVO GOTOVINE

Na osnovi rednega pregleda načrtov za proizvodnjo bankovcev v nacionalnih centralnih bankah ter po vzpostavitvi glavne rezervne zaloge je Eurosistem presodil, da pripravljene zaloge eurobankovcev zadoščajo za zamenjavo gotovine. Toda nekaj mesecev pred uvedbo je zaradi zelo velikih dobav nižjih apoenov poslovnim bankam postalo vprašljivo, ali bodo zaloge vsake od sodelujočih nacionalnih centralnih bank dejansko zadoščale za zadostitev povpraševanja v prvih mesecih leta 2002. Zlasti vprašljive so bile zaloge bankovcev za 5 €. Da bi zmanjšal nevarnost regionalnih primanjkljajev, je Eurosistem zato vzpostavil sistem za upravljanje rezerv.

Ta sistem je nacionalnim centralnim bankam omogočil, da v primeru, če jim bankovcev začne primanjkovati, lahko hitro dostopajo do glavne rezervne zaloge. Banke so se obenem zavezale, da si bodo medsebojno pomagale tako, da druga drugi omogočijo dostop do presežnih količin bankovcev. Če bi določeni nacionalni centralni banki začelo primanjkovati bankovcev, bi morala črpati iz glavne rezervne zaloge. Če ta ne bi mogla izpolniti zahteve, bi bile druge nacionalne centralne banke

pripravljene, da iz svojih logističnih zalog hitro zagotovijo potrebno količino bankovcev. V skladu s tem dogovorom so nacionalne centralne banke decembra 2001 popravile svojo napoved največjega obsega bankovcev, potrebnih do konca februarja 2002, in ECB posredovale podrobne podatke o ravni zalog, ki jih potrebujejo za nemoteno oskrbo z bankovci. Na osnovi teh informacij ter vsakodnevnih poročil o številu bankovcev, ki so bili v obtok izdani od 1. januarja 2002 naprej, je ECB v kritičnih dneh zamenjave lahko natančno spremljala povpraševanje po bankovcih in njihovo ponudbo.

Od novembra 2001 do januarja 2002 je nekaj nacionalnih centralnih bank od glavne rezervne zaloge zaprosilo več kot 500 milijonov bankovcev za 5 € in 10 €. Večina teh bankovcev med zamenjavo na koncu ni prišla v obtok, saj se je izkazalo, da so poslovne banke v začetku dejansko prejele dovolj bankovcev, zato so v prvih tednih januarja pri nacionalnih centralnih bankah dvigovale manj denarja, kot je bilo pričakovano. Kljub temu je sistem za upravljanje rezerv pomagal preprečiti motnje v dobavi in utrl pot za trajen sistem upravljanja rezerv v obdobju po zamenjavi gotovine.

Pošiljka eurogotovine nakupovalnemu središču v Avstriji konec leta 2001.

PREDHODNA DISTRIBUCIJA BANKOVCEV IN KOVANCEV

V zadnjih štirih mesecih leta 2001, ko so bili še vedno v obtoku nacionalni bankovci in kovanci, so podjetja, predvsem banke in trgovine, povsod v euroobmočju v dveh korakih oblikovale začetne zaloge eurskih bankovcev in kovancev. V prvem koraku, imenovanem »preddobava gotovine« (ang. *frontloading*), so nacionalne centralne banke bankovce in kovance izdale poslovnim bankam, te pa so jih nato v drugem koraku, t. i. »posredni preddobavi gotovine« (ang. *sub-frontloading*), posredovale trgovinam, bančnim poslovalnicam in drugim prejemnikom. Novi bankovci in kovanci še niso bili zakonito plačilno sredstvo, zato je bila njihova uporaba v denarnem obtoku prepovedana. S preddobavo in posredno preddobavo je bančni sistem zagotovil, da so bili novi bankovci in kovanci na voljo dovolj zgodaj pred 1. januarjem 2002 in da so podjetja za prevoz gotovine lahko učinkovito usmerjala vseh svojih 7600 vozil. S tem so banke preprečile nastanek ozkih grl v času pred koncem leta 2001. Zgodnja dobava gotovine je koristila tudi drugim:

- banke so svojih 200.000 bankomatov pravočasno napolnile z eurobankovci;

- trgovci so pripravili blagajne;
- banke in lastniki prodajnih avtomatov so slednje lahko prilagodili na euro in jih napolnili z novo gotovino.

Če bi v prvih dneh leta 2002 začelo primanjkovati novih bankovcev in kovancev, to ne bi bila samo slaba popotnica za novo valuto, ampak bi se podaljšalo tudi obdobje dvojnega obtoka nacionalnih valut in eura, ki ni smelo trajati dlje kot osem tednov. Za nemoten prehod ter za zaupanje javnosti in finančnih trgov v novo valuto so bile zadostne zaloge in pravočasna dobava nove gotovine zato ključnega pomena. Povedano v številkah je bilo do konca leta 2001 dobavljenih 80% začetne zaloge bankovcev in 97% vseh potrebnih kovancev, vključno z začetnimi paketi kovancev za občane.

Zaradi različnih pogojev v posameznih državah, predvsem velikosti ozemlja, gospodarskih pogojev, gotovinske infrastrukture in različnih nacionalnih scenarijev prehoda, je vsaka nacionalna centralna banka s preddobavo in posredno preddobavo začela na drug datum.

*Prodaja začetnih paketov kovancev
občanom v banki v Parizu.*

Najdaljše obdobje je trajalo štiri mesece, kar pomeni, da se je preddobava začela že 1. septembra 2001. Zgodnejši začetek zaradi logističnih omejitev, dodatnih varnostnih tveganj ter nevarnosti prezgodnjega obtoka eurogotovine ne bi bil smisel. V več primerih je bil časovni načrt za dobavo bankovcev drugačen od načrta za kovance. Na splošno so bili kovanci dobavljeni prej kot bankovci, saj je logistično breme zanje večje, njihova vrednost – in s tem varnostno tveganje – pa manjše.

Poslovne banke in trgovine, ki so prejele novo gotovino, so bile pogodbeno ali pravno zavezane, da je strankam ne smejo izdajati pred 1. januarjem 2002. Obtok eurske gotovine pred tem datumom bi porušil načrte in ustvaril nepotrebno zmedo. Banke so morale skleniti zavarovanje za tveganje uničenja, kraje ali ropa ter prezgodnje uporabe preddobavljene gotovine. Eurobankovci, ki so bili dobavljeni poslovnim bankam, so do polnoči 1. januarja 2002 v vsaki državi ostali v lasti nacionalne centralne banke. Če ohranitev lastništva ni bila izvedljiva ali skladna z nacionalno zakonodajo, so morale poslovne banke za preddobavljeno eurogotovino zagotoviti primerno zavarovanje.

Za razliko od bank, trgovin in drugih organizacij občani eurogotovine niso mogli dobiti pred samo uvedbo. Obstajala je ena sama, a pomembna izjema: v drugi polovici decembra so bili v poslovnih bankah ali neposredno v centralnih bankah naprodaj začetni paketi kovancev, v katerih je bil izbor kovancev v skupni vrednosti od 3,88 € (enakovredno 23 finskim markam) do 15,25 € (enakovredno 100 francoskim frankom). Namen teh paketov je bil ljudem omogočiti, da se seznani z novimi kovanci, in jim tako olajšati prehod na novo valuto. Po pričakovanjih naj bi namreč ljudje v prvih dneh leta 2002 veliko plačevali z eurskimi kovanci in prodajalnam tako zagotovili dodaten vir drobiža.

Strogi varnostni ukrepi ob odhodu pošiljke eurov iz podružnice italijanske Banca d'Italia blizu Rima.

Nacionalne centralne banke so v informacijski kampanji pred uvedbo poudarjale, da so začetni paketi namenjeni porabi in ne zbiranju, seveda pa so jih mnogi ljudje vseeno shranili kot spomin na zgodovinski dogodek, ki so mu bili priča. Začetni paketi so bili izdelani v majhnih količinah in v nekaterih državah so bili razprodani v manj kot 48 urah.

Če je zanimanje splošne javnosti razumljivo, pa je manj očitno, zakaj bi si bile velike zaloge eurogotovine daleč pred datumom uvedbe pripravljene ustvariti poslovne banke. Gotovina ne prinaša obresti in za banke pomeni likvidnostne stroške. Te dodatne stroške je treba nekako nevtralizirati. Kot spodbudo, da bi banke sprejele zgodnje dobave bankovcev in kovancev, je bil tako sprejet debetni model. Ta je moral izpolnjevati naslednje zahteve:

- odražati dodatna imetja bank v eurih;
- biti tako preprost, da ga je mogoče brez težav uvesti;
- delovati brez motenj v odnosu med bankami in njihovimi strankami.

Pri »linearnem debetnem modelu« gotovina v breme ustrezne banke ni bila knjižena naenkrat,

ampak je bila po ena tretjina nominalne vrednosti knjižena 2., 23. in 30. januarja 2002.

Ti datumi so upoštevali operacije glavnega refinanciranja, s katerimi je ECB v začetku leta 2002 zagotavljala (oz. še vedno zagotavlja) likvidnost poslovnim bankam. Svet ECB je sklenil, da na ravni Eurosistema debetni model ostane edini instrument za nevtralizacijo stroškov, ki so jih banke in druge organizacije imele z zamenjavo gotovine. Posamezne izjeme so bile mogoče na nacionalni ravni, pod pogojem, da predvideni ukrepi omogočajo zamenjavo gotovine. Tako so na primer nekatere nacionalne banke ponudile finančne spodbude poslovnim bankam, ki so zgodaj sprejele pošiljke bankovcev nižjih vrednosti ali zgodaj vrnile nacionalne bankovce.

Ker je bilo precejšnje število nacionalnih bankovcev v obtoku tudi v državah zunaj euroobmočja, so zgodnje pošiljke gotovine, čeprav v bolj omejenem obsegu, prejele tudi te države. Distribucijo gotovine poslovnim bankam zunaj euroobmočja je urejala smernica ECB, ki je bankam s sedežem v euroobmočju omogočila, da od 1. decembra 2001 eurobankovce posredujejo svojim podružnicam zunaj euroobmočja.

Oboroženi stražarji varujejo tovornjak s pošiljko eurobankovcev pred vkrcanjem na trajekt v Grčiji.

Banke so gotovino smele posredovati tudi drugim bankam s sedežem ali podružnicami zunaj euroobmočja.

Poznejša smernica ECB je to možnost razširila na zgodnje dobave bankovcev zunaj euroobmočja. Banke zunaj euroobmočja, ki so se specializirale za grosistično distribucijo bankovcev, so gotovino lahko prejele od svoje nacionalne centralne banke in jo posredovale bankam, s katerimi so poslovale. Poleg tega so nacionalne centralne banke držav zunaj euroobmočja lahko prejele eurobankovce in jih posredovale bankam na območju v svoji pristojnosti. Nasprotno pa na primer ni bilo dovoljeno posredovati gotovine trgovcem na drobno zunaj euroobmočja.

Distribucija eurskih bankovcev kamorkoli zunaj euroobmočja je bila dovoljena šele po 1. decembru 2001. Po vrednosti so specializirane kreditne institucije in nacionalne centralne banke zunaj euroobmočja prejele 4,1 milijarde EUR bankovcev. Nemška centralna banka je bila odgovorna za 78% distribucije, francoska pa za 12%. Vzhodna Evropa, vključno z zahodnim Balkanom in Turčijo (kjer je

bilo v vzporednem obtoku precej nemških mark), je prejela več kot polovico vseh bankovcev, ki so bili dobavljeni zunaj euroobmočja. Velike količine bankovcev so prejele tudi države severne Afrike ter mednarodne banke za podjetja, npr. v Švici in Veliki Britaniji.

PREDDOBAVA IN POSREDNA PREDDOBAVA GOTOVINE

»Preddobava« je bila fizična dobava eurobankovcev in eurokovancev iz nacionalnih centralnih bank v poslovne banke in njihove pooblaščenec zastopnike (podjetja za prevoz gotovine), ki je potekala med 1. septembrom in 31. decembrom 2001. Prenos tako preddobavljenih bankovcev in kovancev tretjim strankam (npr. trgovinam in restavracijam ter izdelovalcem in lastnikom prodajnih avtomatov), ki se je začela 1. septembra 2001, se je imenovala »posredna preddobava«. Instrumente preddobave in posredne preddobave, vključno z debetnim modelom za preddobavljene in posredno preddobavljene bankovce in kovance, so urejale smernice ECB.

UKREPI ZA ZAMENJAVO GOTOVINE V TRGOVINI NA DROBNO

Številne trgovce je skrbelo, ali bodo v prvih dneh leta 2002 imeli velike količine kovancev. Pričakovano je bilo namreč, da bodo trgovine glavni distribucijski kanal za nove kovanke in tako opravile vlogo, ki naj bi jo za bankovce bankomati. Bojazni trgovcev naj bi nekoliko ublažili začetni paketi kovancev, iz istega razloga pa je bilo predvideno, da poslovne banke svoje bankomate napolnijo predvsem z bankovci nižjih vrednosti. Prav tako je bilo zaželeno, da državne službe nadomestila za brezposelnost (ki se navadno izplačujejo v gotovini) izplačujejo v bankovcih nižjih apoenov.

K nemotenemu prehodu naj bi prispevali tudi občani. V informacijski kampanji Euro 2002 so bili namreč naprošeni, da v obdobju dvojnega obtoka opravljajo čim manj mešanih plačil v nacionalni valuti in eurih, da začnejo čimprej uporabljati eurske bankovce in kovanke ter po možnosti vedno plačajo z natančnim zneskom.

IZDAJA EUROGOTOVINE V OBTOK

Skupna vrednost bankovcev v obtoku v prvih dneh po zamenjavi je presegla napovedi. Če bankovce, ki prihajajo v obtok, primerjamo z vodo, ki teče v kopalno kad, potem se je kad polnila dokaj hitro in je bila vsekakor bolj polna, kot je bilo pričakovano. Razlog za to je bil hiter pretok iz »euro-pipe«, ki jo je bilo mogoče na široko odpreti zaradi velikih količin pred zamenjavo dobavljene gotovine. Na drugi strani je bila »odtočna odprtina« za bankovce nacionalnih valut precej manjša, zato so nacionalne valute iz obtoka odtekale počasneje.

V obdobju zamenjave gotovine je ECB vseskozi spremljala količine izdanih eurobankovcev in

eurokovancev ter količine umaknjenih nacionalnih valut. Graf na strani 63 prikazuje skupno število bankovcev v obtoku po uvedbi eurske gotovine. Ker so bili vsi preddobavljeni bankovci evidentirani kot »bankovci v obtoku«, je 1. januarja obseg obtoka narasel na vrednost 403 milijarde EUR, kar je 6% več kot na isti dan v letu 2001.

Skupno število bankovcev v obtoku se je vsak dan zmanjševalo, saj so se bankovci nacionalnih valut iz obtoka umikali hitreje, kot so eurobankovci vanj prihajali. Šele 28. februarja 2002 je v obtok prvič prišlo več eurobankovcev, kot se je nacionalnih bankovcev iz obtoka umaknilo. Na ta dan je skupna vrednost bankovcev v obtoku znašala 285,1 milijarde EUR, kar je približno za četrtno manj kot 28. februarja 2001.

Povpraševanje po bankovcih za 5 € in 10 € je bilo v začetku prehoda izjemno visoko, ker je Eurosistem banke spodbujal, da distribuirajo predvsem nižje apoene. Obtok teh apoenov se je kasneje zelo hitro zmanjšal – v samo enem mesecu za več kot 30% (5 €) oziroma za skoraj 20% (10 €). Nasprotno je povpraševanje po višjih apoenih vztrajno naraščalo. Ta rast se je pokazala tudi v povprečni vrednosti eurobankovca v obtoku, ki se je z 28 € v januarju 2002 do konca leta zvišala na 44 €. Slaba štiri leta pozneje, decembra 2006 je povprečna vrednost bankovcev v obtoku dosegla 55 €.

Delež gotovinskih plačil v skupnem obsegu plačil se je v prvih tednih januarja v večini držav euroobmočja povečal, saj so ljudje želeli porabiti bankovce in kovanke svoje nacionalne valute in se seznaniti z euri. Razmere so se začele normalizirati v drugi polovici januarja. Delež gotovinskih plačil v eurih je do 7. januarja dosegel povprečje 75% in se do srede januarja povzpел čez 90%.

1. januar 2002, tik po polnoči: ljudje v Maastrichtu skrbno pregledujejo povsem sveže eurobankovce.

UMIK NACIONALNIH BANKOVCEV IN KOVANCEV

Vlade so skušale že vnaprej čimbolj zmanjšati obseg dela, ki so ga z zamenjavo gotovine imele banke, trgovine in podjetja za prevoz gotovine. Zato so občane spodbujale, naj kovance nacionalnih valut pred januarjem 2002 položijo na bančni račun. Podobno so dobrodelne organizacije ljudi pozivale, da svoje »stare« kovance darujejo v dobrodelne namene. Posledično se je v letu 2001 skupni obseg nacionalnih kovancev v obtoku zmanjšal za 9% s 17,9 milijarde EUR ob koncu leta 2000 na 16,3 milijarde EUR dvanajst mesecev pozneje. Vseeno je bilo ob koncu leta 2001 po količini v obtoku še vedno 107,5 milijarde nacionalnih kovancev, kar je več kot dvakrat več od skupnega obsega kovancev, izdelanih za uvedbo eura.

Ta razkorak je mogoče pojasniti z zbirateljsko žilico nekaterih uporabnikov kovancev. Zlasti kovance nižjih vrednosti ljudje pogosto hranijo dalj časa (npr. v hranilnikih), kar pomeni, da ti kovanci izginejo iz obtoka. Pogosto jih zadržijo tudi zbiratelji, katerim nominalna vrednost teh kovancev pogosto ni tako pomembna. S temi manjšimi kovanci se ne plačuje veliko in prejeti drobiž se pogosto ne porabi za nove nakupe. Poleg tega poslovne banke ne menjajo kovancev, ki jih turisti prinesejo domov, kar znova pomeni, da so ti kovanci »izgubljeni«. Zaradi zbiranja in izginevanja kovancev je treba v obtok ves čas dajati nove kovance, s čimer se povečuje skupni obseg obtoka.

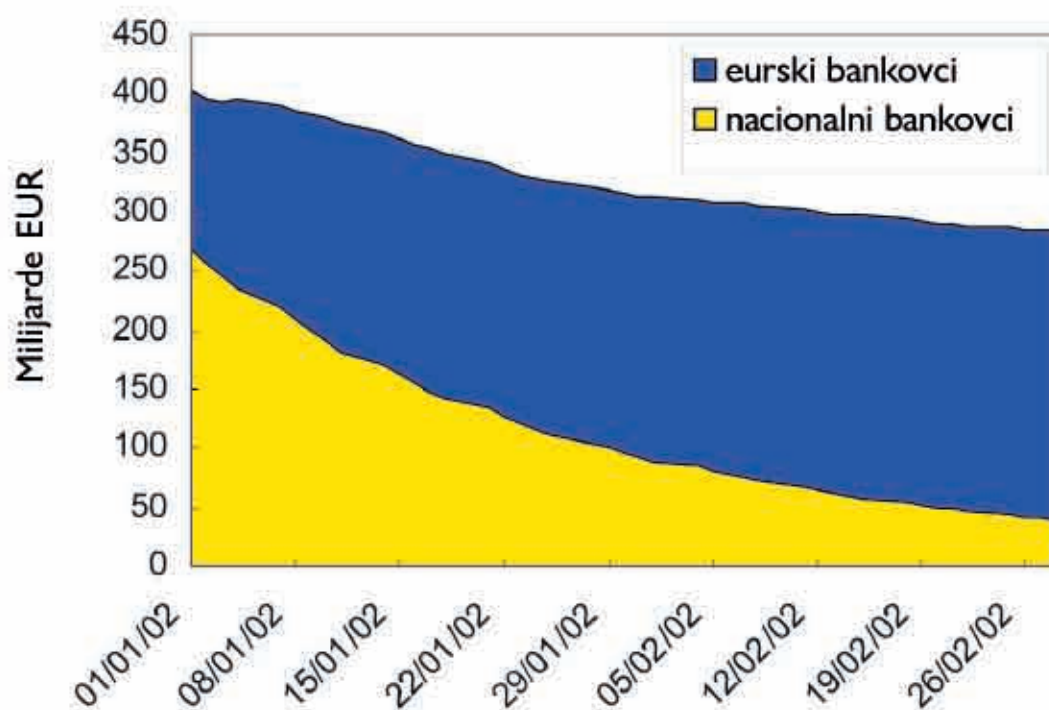
Po vrednosti je bila približno tretjina nacionalnih kovancev iz obtoka umaknjena do konca februarja 2002, tako da se je obtok zmanjšal s 16,3 milijarde EUR na 11,3 milijarde EUR.

Pri bankovcih se je obseg nacionalnih bankovcev v obtoku leta 2001 zmanjšal za skoraj tretjino na 270 milijard EUR, njihov umik iz obtoka pa se je hitro nadaljeval tudi po 2. januarju 2002, ko so nacionalne centralne banke vsak dan prejele od 4% do 6% preostalih nacionalnih bankovcev v obtoku. Tako je ob koncu februarja 2002 vrednost teh bankovcev padla na 53,8 milijarde EUR. Do konca leta 2002 so nacionalne centralne banke po vrednosti zbrale že 95,1 odstotka vseh nacionalnih bankovcev v obtoku.

Ker je stare nacionalne bankovce v matičnih centralnih bankah mogoče zamenjati v eure zelo dolgo ali neomejeno, bodo manjše količine za vedno ostale »v obtoku«. Prav tako je možno, da ljudje nekaj nacionalnih bankovcev in kovancev hranijo za spomin ali v zbirateljske namene.

Da zbrani bankovci ne bi privabili tatov, so v Belgiji, Franciji, Italiji, Luksemburgu in Španiji s 1. januarjem uvedli različne »označevalne sisteme«. Bankovce so razveljavili na primer tako, da so jih preluknjali ali jim odrezali en vogal, tako da jih ni bilo več mogoče zamenjati ali uporabiti za plačevanje. S tem je bilo manjše tudi zavarovanje, ki ga za prevoz denarja plačujejo banke in pošte, kar je zmanjšalo finančno breme bank.

Vrednost bankovcev v obtoku od 1. januarja do 28. februarja 2002

Modri trak, ki se širi, medtem ko se rumeni oža, kaže naraščanje števila novih bankovcev in padanje števila starih v začetku leta 2002.

Strokovnjak za prodajne avtomate v podružnici nemške centralne banke blizu Frankfurta testira eurokovance iz različnih kovnic.

PRILAGODITEV BANKOMATOV IN PRODAJNIH AVTOMATOV

V običajnih razmerah ljudje približno 70% vseh dvigov z bančnih računov opravijo na bankomatih. Toda v prvih desetih dneh zamenjave v januarju 2002 so za dvig eurskih in zamenjavo nacionalnih bankovcev in kovancev bistveno več uporabljali osebne storitve 218.000 bančnih in poštних poslovalnic. V nekaterih državah, npr. v Nemčiji in Španiji, kjer so bile banke 1. januarja odprte, je bilo dvigov na bančnih okencih celo več kot na bankomatih.

Eurosistem je pozival k pravočasni in čim hitrejši prilagoditvi bankomatov, tako da so mnogi že 1. januarja 2002 namesto nacionalnih valut izdajali eure.

Podjetja, ki so svoje bankomate in prodajne avtomate ter drugo opremo morala prilagoditi na eure, so imela možnost, da nove bankovce testirajo že daleč pred zamenjavo gotovine. Čim dlje je trajala proizvodnja bankovcev, tem več apoenov so tiskarne pripravile za testiranje. To je potekalo v treh stopnjah:

- maja in septembra 2000 so proizvajalci bankomatov in prodajnih avtomatov v testiranje dobili dve centralizirani testni seriji. Sodelovalo je skupno 54 podjetij iz EU in drugih držav, tudi Japonske in ZDA. Testiranja so potekala pod nadzorom ECB v varovanih prostorih nemške centralne banke blizu Frankfurta. Vsako podjetje je imelo na voljo majhno testno kabino, v kateri so njegovi strokovnjaki bankovce lahko analizirali z opremo tega podjetja. Prejeli so tudi obsežna gradiva s podrobnim opisom bankovcev ter informacijami o položaju in značilnostih zaščitnih elementov, iz katerih je bilo razvidno, katere lastnosti senzorji v napravah lahko preverijo pri ugotavljanju pristnosti bankovca;

Strokovnjaki testirajo eurobankovce v testnem centru nemške centralne banke Deutsche Bundesbank blizu Frankfurta.

- v obdobju od marca 2001 naprej so bili enaki testi organizirani v vseh 12 državah euroobmočja ter v Veliki Britaniji. Udeležilo se jih je več kot 150 različnih organizacij. V tem krogu so bile k sodelovanju povabljene tudi storitvene organizacije, vključno s podjetji, ki vzdržujejo bankomate, ter banke;
- od 1. septembra 2001 so laboratorijske teste zgodnjih pošilk bankovcev podjetja izvajala v lastnih prostorih. Da proizvajalci iz držav zunaj euroobmočja, ki eurobankovcev niso smele prejeti, ne bi bili zapostavljeni, so eurobankovce lahko kupili pri nemški centralni banki.

Po temeljitih pripravih proizvajalcev in upraviteljev bankomatov ter bank je bila pretvorba opreme v celotnem euroobmočju opravljena hitro. 2. januarja 2002 je bilo na euro prilagojenih 90% naprav, dva dni pozneje pa že skoraj vse. Ljudje so v prvih tednih januarja 2002 na bankomatih množično dvigovali gotovino, kar kaže na njihovo radovednost, navdušenje in zanimanje za novo valuto. Tako so na

primer na Nizozemskem v prvih dveh dneh novega leta na bankomatih zabeležili kar pet milijonov dvigov gotovine. Število dvigov je ostalo visoko do sredine drugega tedna, ko se je začelo počasi spuščati na običajno raven.

Prilagajanje prodajnih avtomatov je potekalo nekoliko počasneje kot na drugih področjih zamenjave gotovine. To ni bilo presenetljivo glede na veliko število avtomatov (deset milijonov avtomatov na kovance, od katerih nekateri sprejemajo tudi bankovce), ki jih je bilo treba prilagoditi, in na omejeno število tehnikov, ki so morali delo opraviti v razmeroma kratkem času. Vseeno je bila počasnejša pretvorba v državah, kjer prodajni avtomati niso sprejemali eurov, za ljudi tudi ugodna: če nekaterih storitev, npr. parkiranja, avtobusa ali tramvaja, niso mogli plačati, za to namreč niso dobili kazni. Vseeno so bile po prvih nekaj tednih vse te otroške bolezn končane.

ZAMENJAVA NACIONALNIH BANKOVCEV PO NOMINALNI VREDNOSTI

Z nepreklicno določitvijo deviznega tečaja nacionalnih valut na dan 1. januarja 1999 so bankovci in kovanci teh valut pravno gledano postali podenote eura. Od takrat naprej je lahko na primer nekdo na Portugalskem na račun denimo na Nizozemskem nakazal znesek, ki je bil izražen v eurih. Seveda pa ni mogel uporabiti eurskih bankovcev in kovancev, saj so bili ti uvedeni šele leta 2002.

Nacionalne centralne banke so ponudile, da nacionalne bankovce zamenjujejo brezplačno, da bi tako v praksi potrdile nepreklicno fiksiranje deviznega tečaja in v triletnem prehodnem obdobju zagotovile določeno stopnjo izmenljivosti med nacionalnimi bankovci držav euroobmočja. Večina nacionalnih centralnih bank je za občane to storitev opravljala v vseh svojih podružnicah, tako da je pri zamenjavi sodelovalo skupno 500 bančnih podružnic.

Nasprotno so poklicne stranke – poslovne banke in menjalnice – nacionalne bankovce v večini držav lahko menjale samo na enem mestu. Kovancev centralne banke niso sprejemale, saj bi njihovo pošiljanje v državo, kjer so bili izdani, zaradi teže in fizičnega obsega predstavljalo preveliko logistično breme. Največje število tujih bankovcev, kar 661 milijonov, je v posamezne države vrnila nemška centralna banka. Na drugem mestu ji je sledila Francija s 93 milijoni, na tretjem pa Luksemburg s 27 milijoni vrnjenih bankovcev.

Sprva je bilo predvideno, da se bo zamenjava bankovcev po nominalni vrednosti končala 31. decembra 2001 z uvedbo bankovcev in kovancev eura. Za bolj nemoten potek zamenjave pa je Svet ECB kasneje sklenil, da rok podaljša do 31. marca 2002 in do takrat so eurobankovci nadomestili že skoraj vse nacionalne bankovce.

5. POGLAVJE

OBVEŠČANJE JAVNOSTI

Naslovnica o novi valuti v Luksemburgu na dan uvedbe eura, €-dan.

PRIPRAVA JAVNOSTI NA ZAMENJAVO VALUTE

Uvedba eurogotovine je bil zapleten in ambiciozen podvig, za katerega so bili potrebni številni organizacijski, logistični, tehnični, finančni in upravni ukrepi vseh neposrednih udeležencev in nenazadnje tudi javnosti. Bistveno je bilo, da v pripravah sodelujejo banke, trgovci, podjetja za prevoz gotovine in upravljavci prodajnih avtomatov ter da pripravljala dela potekajo usklajeno. V mnogih državah so ustanovili nacionalni odbor za uvedbo eura, ki so ga sestavljali predstavniki državne uprave in poslovnih združenj. Od leta 1997 so razprave potekale tudi na evropski ravni. Evropski monetarni inštitut in njegova naslednica ECB sta na primer organizirala redna srečanja z nacionalnimi vladnimi strokovnjaki, ki so obravnavali dolgo vrsto vprašanj, kot so zakonodaja, dvojno označevanje cen, zaokroževanje cen navzgor ali navzdol, računovodstvo, DDV in druga davčna vprašanja. EMI in ECB sta na evropski ravni organizirala tudi »srečanja tretjih strani«, kjer so udeleženci razpravljali o zadevah v zvezi z zamenjavo gotovine.

Oblikovne podobe in zaščitnih elementov eurobankovcev ECB sprva ni nameravala razkriti pred 1. septembrom 2001, ko se je začela dobava gotovine in so bili zaščitni elementi predstavljeni javnosti. Toda zaradi velikega števila profesionalnih

uporabnikov gotovine, npr. prodajalcev in blagajnikov, ki jih je bilo treba usposobiti, je poslovna skupnost menila, da štirje meseci ne bodo zadostovali za usposabljanje, saj je bilo treba najprej usposobiti same inštruktorje. Tako so se usposabljanja za inštruktorje v podružnicah ECB začela že januarja 2001, posebne učne komplete pa so začeli razdeljevati po 30. avgustu 2001, ko so bili predstavljeni zaščitni elementi bankovcev.

ECB se je zavedala, da morajo novo valuto še posebej zgodaj spoznati slepi in slabovidni ter vsi ostali iz ranljivih skupin prebivalstva. V okviru programa Evropske komisije »Euro Made Easy« je organizacijam slepih in slabovidnih tako od marca 2001 razdelila 30.000 kompletov vzorčnih bankovcev za izobraževalne namene. Pripravljeni so bili tudi kompleti za izobraževanje drugih oseb s posebnimi potrebami.

Vzorčni bankovci so bili na otip enaki pravim, saj sta bila uporabljena pravi papir bankovcev in globoki tisk. Da bi preprečili zamenjavo vzorčnih bankovcev s pristnimi, je bila hrbtna stran vsakega bankovca nepotiskana, na sprednji strani pa je bila oznaka »NO VALUE« (brez vrednosti). Imitacije bankovcev, ki niso bile enake končni podobi bankovcev, so bile izdelane z ofsetnim tiskom.

Odkritje velikanskih bankovcev na zgradbi Eurotower v
Frankfurtu, sedežu ECB, 30. avgusta 2001.

INFORMACIJSKA KAMPANJA EURO 2002

Ko so tehnične in logistične priprave za zamenjavo valute napredovale, je postalo jasno, da morajo ljudje spoznati novo gotovino. Informacije o menjalnih tečajih in prednostih enotne valute so bile sicer že objavljene, vendar so ljudje potrebovali tudi obsežne praktične nasvete glede zamenjave.

ECB se je odločila, da pripravi široko zastavljeno akcijo, s katero bi javnost obveščala o novih bankovcih in kovancih. Novembra 1999 je bila na javnem razpisu izbrana oglaševalska agencija, ki je ECB in nacionalnim centralnim bankam pomagala izvesti »informatijsko kampanjo Euro 2002«.

Glavne točke v kampanji so bile naslednje:

- videz eurobankovcev in eurokovancev
- apoeni
- zaščitni elementi
- zamenjava gotovine.

Izbrana strategija je predvidevala enotno informatijsko kampanjo, v kateri bi različni mediji lahko posredovali enaka sporočila. Že na začetku je bil izbran »megafonski pristop«, ki naj bi zagotovil učinkovito uporabo razpoložljivih sredstev in sporočila posredoval kar najširšemu krogu ljudi. Osnovna zamisel je bila v tem, da bi vsaka ciljna skupina informacije posredovala ostalim (trgovci bi na primer razdeljevali zloženke svojim strankam), z napredovanjem kampanje pa bi se krog naslovnikov v ciljnih skupinah postopno širil.

Medtem ko je bil splošni cilj informatijske kampanje doseči vse ljudi v euroobmočju, so nekatere skupine prejele tudi posebej zanje zbrane informacije. To so bili državni organi, policija, profesionalni uporabniki gotovine, kot so prodajalci in bančni uslužbenci, delavci v gostinstvu in turizmu, izobraževalne ustanove, mediji ter ranljive skupine prebivalstva, vključno s slepimi in slabovidnimi ljudmi.

Kampanja je obsegala več elementov:

- partnerski program, ki je povezoval javne in zasebne organizacije;
- oglaševalska kampanja jeseni 2001;
- obsežna spletna stran, vključno z razdelkom za otroke, in
- dejavnosti javnega obveščanja in objavljanja v medijih za večjo osveščenost javnosti, zagotavljanje informacij in spodbujanje ljudi, da čim bolje spoznajo novi denar.

Za uporabnike z različnimi potrebami je bila pripravljena široka paleta informatijskih gradiv. Ker naj bi kampanja potekala v celotnem euroobmočju, so bila vsa informatijska gradiva pripravljena na enem mestu in šele nato prirejena za uporabo v različnih državah. Tako je bila zagotovljena enotnost sporočil in sloga. Centralizirana izdelava je pomenila, da je bil najprej sprejet enoten koncept, nato pa so bila gradiva prilagojena posameznim državam. Nekatera gradiva so bila tako samo prevedena, v drugih pa je bilo treba vključiti posebnosti, ki so veljale za določeno državo, na primer trajanje obdobja zamenjave valute. Vsa za kampanjo pripravljena gradiva so bila izdana v 11 (takratnih) uradnih jezikih Evropske unije, informatijska zloženka za javnost pa v 23 jezikih. Nekaj gradiv je bilo prevedenih celo v več jezikov. V Španiji na primer so bili na voljo prevodi v drugi uradni jezik Balearskih otokov, Baskije, Katalonije, Galicije in Valencije, na Irskem pa so bila nekatera gradiva na voljo tudi v irskem jeziku.

Na začetku kampanje so se avtorji soočili z vrsto zahtevnih vprašanj, na katera so morali najti odgovore. Glavno težavo so predstavljali zaščitni elementi eurobankovcev. Po eni strani so se ljudje z njimi morali seznaniti, da bi jih lahko prepoznali, po drugi pa v javnost niso smeli priti prezgodaj, saj bi s tem ponarejevalci dobili dovolj časa, da pripravijo svoje ponarejevalske postopke.

Logotip partnerskega programa

Tako sta bila za informacijsko kampanjo Euro 2002 izdelana dva niza gradiv. V enem so bile podobe eurobankovcev brez zaščitnih elementov (imitacije bankovcev), v drugem pa so bila gradiva s slikami pravih eurobankovcev.

Celoten proračun, ki ga je za kampanjo namenila ECB, je znašal 80 milijonov EUR. Na koncu je bilo oblikovanih in izdelanih več kot 30 različnih publikacij v različnih jezikih v obsegu od ene same glavne kopije do 17 milijonov izvodov (informacijska zloženka za javnost), ki so bile razdeljene v vsem euroobmočju in zunaj njega.

PARTNERSKI PROGRAM

Partnerski program, ki je bil temelj kampanje, se je razvil iz ideje o »učinku megafona«, po kateri naj bi informacije širili partnerji. Uradni partnerji so imeli dostop do informacij o novih bankovcih in kovancih, ki so jih lahko posredovali svojim

zaposlenim in strankam ter javnosti. Na izbiro so imeli različna gradiva, v katera so pod logotipom partnerskega programa in vzporedno z logotipom ECB ali nacionalne centralne banke lahko dodali svoj logotip.

Nacionalni in mednarodni partnerski programi so bili uspešni predvsem zato, ker so partnerji spoznali, kako pomembno je, da so informacije, ki jih prejmejo, vsebinsko pravilne in da prihajajo iz prve roke. Z dogajanjem so se lahko ves čas kampanje sprti seznanjali iz različnih glasil, na sestankih in usposabljanjih. Tako so partnerji nacionalnega programa samo na teh usposabljanjih informacije posredovali 300.000 uporabnikom gotovine. Dodatne novice ter primeri najboljše prakse in gradiva za prenos z interneta so bila partnerjem na voljo tudi na posebnem delu spletne strani kampanje, ki ni bil dostopen splošni javnosti. Ob koncu kampanje je partnerski program povezoval več kot 2400 nacionalnih in 100 mednarodnih partnerjev.

DEJAVNOSTI OBVEŠČANJA NA NACIONALNI RAVNI

Informacijska kampanja Euro 2002 je obravnavala predvsem vprašanja, ki so pomembna za vsakogar: apoeni eurobankovcev in eurokovancev, njihov videz in zaščitni elementi. Posredovala je tudi splošne informacije o zamenjavi gotovine, vendar je tem namenjala manj pozornosti.

Zato so vzporedno z vseevropsko kampanjo in kot njeno dopolnilo različne dejavnosti obveščanja izvajale tudi posamezne države euroobmočja. Predvsem so morale predstaviti dve temi, pri katerih so med državami obstajale pomembne razlike:

- ureditev v zvezi z zamenjavo nacionalne valute in
- nepreklicno določeno menjalno razmerje med nacionalno valuto in eurom.

Glavno vlogo v posamezni nacionalni kampanji so imele centralna banka, ministrstvo za finance in vlada ustrezne države. K obveščanju javnosti so pomembno prispevale tudi gospodarska zbornica, bančni sektor in trgovina na drobno. Zaradi razlik v infrastrukturi za oskrbo z gotovino in poslovni kulturi so se postopki zamenjave valute od države do države precej razlikovali. Prav tako niso bili določeni nikakršni usklajeni roki za zgodnjo dobavo gotovine in vsaka država se je sama odločila, katere kovance bo vključila v začetni paket eurokovancev. V nekaterih državah, na primer v Nemčiji, je bilo obdobje zamenjave valute zelo kratko oziroma ga sploh ni bilo, v drugih pa je trajalo največje dovoljeno število dni, torej osem tednov. Nacionalne valute je bilo v eure mogoče zamenjati v nacionalnih centralnih bankah in v poslovnih bankah. Ponekod je zamenjava še vedno mogoča.

V obveščanju so pomembno vlogo imeli odnosi z javnostmi in sodelovanje z mediji, obsegali pa

so sporočila za javnost, tiskovne konference ter informacije, namenjene določenim ciljnim skupinam, na primer bankam in trgovcem, ki so zagotavljali pomemben kanal za uvedbo novega denarja. V vsaki državi sta delovala klicni center ter spletno mesto o euru in mnoge nacionalne centralne banke so ob informacijski kampanji Euro 2002 pripravile dodatne televizijske in tiskane oglase.

Številne države je skrbelo, da bodo v obdobju zamenjave valute zaradi neuporabljenih kovancev, ki so jih ljudje hranili doma, v bankah nastale dolge čakalne vrste. Zato je bilo organiziranih več kampanj, ki so prebivalce spodbujale, naj kovance vrnejo čim prej. V Belgiji na primer je na televiziji, v tiskanih medijih in šolah potekala kampanja z imenom »Operacija šparovček«, ki je družine prek njihovih otrok spodbujala, da belgijske franke iz hranilnikov zamenjajo v eure. Podobne kampanje za vračanje kovancev so potekale tudi v Avstriji, na Finskem, v Nemčiji in na Irskem.

Menjalni tečaji za 11 od 12 držav so bili sporazumno določeni 31. decembra 1998 in so začeli veljati 1. januarja 1999. V nekaterih državah je bila zamenjava preprosta (1 € je bil na primer vreden približno 2 DEM), v drugih, na primer v Grčiji, ki je v euroobmočje vstopila 1. januarja 2001, pa je bila bolj zapletena, saj je bil 1 euro vreden 340,75 drahme. Vsaka država euroobmočja je prebivalce zato obveščala, kako nacionalno valuto pretvoriti v eure. V Franciji so tako razdeljevali letake iz trpežne plastike v velikosti kreditnih kartic, na katerih so bile prikazane različne vrednosti v eurih in pripadajoči zneski v frankih ter obratno. Na Irskem je vsako gospodinjstvo prejelo žepni računalnik in informacijsko zloženko.

Študentje predstavljajo novo valuto v nakupovalnem središču v Dublinu.

RAZISKAVE V OKVIRU KAMPANJE

Povsem na začetku kampanje Euro 2002 sta bili izvedeni dve raziskavi o njeni pričakovani učinkovitosti: kvalitativna raziskava, na podlagi katere je bil določen kreativni slog kampanje, ter kvantitativna raziskava o tem, katere informacije si občani želijo in kakšen odnos imajo do zamenjave valute ter do novih bankovcev in kovancev. Ti dve raziskavi sta olajšali kasnejše prilaganje posameznih elementov v strategiji kampanje. Glede na pomen kampanje in dejstvo, da je bila prva te vrste, so bile raziskave nujne, saj za preoblikovanje in ponovno izvedbo ne bi bilo dovolj časa, če sporočila na javnost ne bi imela pozitivnega vpliva.

Kvalitativna raziskava se je začela takoj in je preverjala sporočila, ki naj bi bila uporabljena v vseh gradivih kampanje. Ker so bila ta gradiva namenjena ljudem v celotnem euroobmočju, so morala ustrezati pričakovanjem prebivalcev zelo različnih držav, od Finske do Portugalske ter od Irske do Grčije. Treba je bilo najti teme, ki bi pritegnile čim več ljudi in hkrati ne bi nikogar odvrnile.

Raziskave so zato potekale v obliki fokusnih skupin, pri katerih so raziskovalci opravili pogovore v manjših skupinah odraslih, starejših ljudi in otrok ter vodij manjših podjetij. Odgovori v vseh skupinah so pokazali, da mora biti kampanja bistveno bolj privlačna in zanimiva, kot je bilo sprva zamišljeno. Poleg tega bi morala biti sporočila bolj preprosta in razumljiva, v enem televizijskem ali tiskanem oglasu pa naj bi bilo naenkrat objavljeno samo eno sporočilo, da ne bi prišlo do zmede.

Te izsledke so avtorji upoštevali pri razvoju kampanje in novembra 2000 se je tako začel drugi val raziskav, ki so pokazale, da so spremenjena gradiva dosti boljša. Toda hkrati je postalo tudi očitno, da

kampanji še vedno manjka osebna nota, s slikami ljudi, ki si ogledujejo bankovce ali jih uporabljajo, ter z močnejšim poudarkom na zvočnih in vizualnih elementih, ki dajejo vtis dinamičnosti.

V končnih gradivih so bili uporabljeni »besedilni oblaki« z geslom kampanje: »EURO. NAŠ *denar*«. Tudi za to geslo je bila izvedena kvantitativna raziskava, ki je pokazala, da po splošnem občutku to preprosto in neposredno geslo sporoča, da eurski bankovci in kovanci »pripadajo« navadnim ljudem.

Program kvantitativnih raziskav je preverjal, koliko ljudje v euroobmočju vedo o postopku uvedbe eurogotovine in kakšen odnos imajo do nje, ter zlasti, koliko so seznanjeni s praktičnimi vidiki zamenjave valute. Od septembra 2000 do februarja 2002 so se zvrstili štiri valovi kvantitativnih raziskav. Prvi je zaznamoval začetek kampanje, temu je februarja 2001 sledil vmesni pregled, tretji val, ki je bil izveden novembra 2001, pa je bil zamišljen predvsem kot pregled naključnih vzorcev gradiv pred uvedbo nove gotovine, pa tudi kot priložnost za prve ocene kampanje. Zadnji val raziskav je potekal februarja 2002, ko sta bili ocenjeni celotna kampanja in sama zamenjava valute.

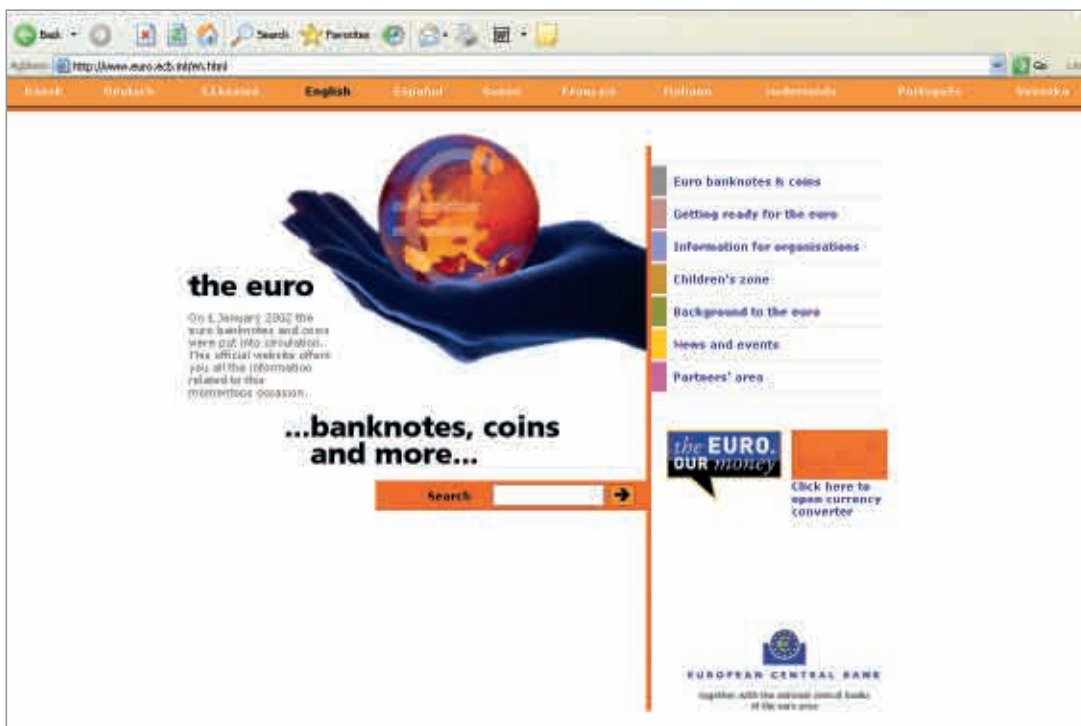
V vseh državah euroobmočja so v vsakem od štirih valov potekale tudi terenske raziskave. Opravljenih je bilo 500 naključnih osebnih intervjujev s prebivalci iz vseh držav. Med anketiranimi so bili odrasli, otroci in blagajniki. Cilj vsakega od prvih treh valov raziskav je bil ugotoviti, koliko ljudi vedo o novi valuti. Poznavanje zaščitnih elementov na primer se je ob koncu tretjega vala pri odraslih povečalo za 12%, pri vodjih malih podjetij pa za 17%.

Geslo kampanje, ki je bilo prevedeno v 23 jezikov.

Strokovnjaki iz agencije Publicis, kateri je ECB
zaupala organizacijo kampanje Euro 2002,
med pripravo oglasov.

Spletna stran informacijske kampanje Euro 2002.

SPLETNA STRAN KAMPANJE

Spletna stran kampanje Euro 2002 je začela delovati 1. marca 2001. Posredovala je informacije o euru in poudarjala ključna sporočila kampanje. Vsebovala je tudi posebne razdelke za ključne ciljne skupine, kot so mediji, člani partnerskega programa na nacionalni in mednarodni ravni ter otroci. Vsega skupaj je bilo na strani sedem različnih razdelkov, ki so bili oblikovani v barvah sedmih apoenov eurobankovcev. Tako kot ostala gradiva kampanje je tudi spletna stran obstajala v vseh takratnih 11 uradnih jezikih EU in je vsebovala povezave na spletne strani nacionalnih centralnih bank.

Vsak razdelek je obravnaval drugo temo. Najpomembnejše informacije kampanje – videz novih bankovcev in kovancev, apoeni in zaščitni elementi – so bile v razdelku *Euro banknotes & coins* (eurobankovci in eurokovanci). Razdelek *Getting ready for the euro* (priprave na euro) je obravnaval različne postopke zamenjave valute in vključeval tudi podrazdelek *Travelling in the euro area* (potovanje v euroobmočju).

Trije razdelki so bili namenjeni posameznim ciljnim skupinam. Razdelek *Information for organisations* (informacije za organizacije) je bil namenjen poslovnem pri usposabljanju zaposlenih in upravljanju zgodnje dostave gotovine. Tu so bile za prenos na voljo tudi datoteke različnih komunikacijskih gradiv. Predvsem za novinarje je obstajal razdelek *News and events* (novice in dogodki), v katerem so bila sporočila za javnost, gradiva za novinarje in kontaktni podatki medijev ter pregled celotne kampanje. V razdelku *Children's zone* (otroški kotiček) so otroci lahko igrali igrice, v kateri so spoznavali bankovce in kovance, fantje in dekleta med 8. in 12. letom pa so lahko sodelovali tudi v spletni nagradni igri »Be a Euro SuperStar« (postani euro-superzvezdnik).

Stran je ves čas pred uvedbo nove valute beležila dober obisk, največ zadetkov – čez milijon – pa je imela v decembru 2001 in januarju 2002. S tem je pomembno prispevala k uspehu kampanje, zlasti partnerskega programa, saj je zagotavljala cenovno nezahteven distribucijski kanal, hkrati pa je izvajala tudi piarovske dejavnosti odnosov z javnostjo in mediji.

ODNOSI Z JAVNOSTMI IN MEDIJI

V programu za odnose z javnostmi in mediji kot ključnim elementom kampanje Euro 2002 so potekale usklajene dejavnosti, prek katerih so se mediji in javnost podrobneje seznanjali z novimi bankovci in kovanci.

Za medije je deloval »koledar odštevanja«, v katerem so bile ob pomembnih datumih objavljene uradne informacije. Za sedem ključnih datumov, od začetnega € -365 (1. januar 2001) do končnega € -1 (31. december 2001), so bili pripravljene kompleti za novinarje, ki so vsebovali celovit izbor tekstovnih in slikovnih gradiv, kot so letaki, zloženko in zgoščenke. Te komplete je prejelo približno 300 novinarjev nacionalnih in mednarodnih medijev predvsem iz euroobmočja.

V okviru kampanje so bile v 11 od 12 držav euroobmočja organizirane tudi številne konference. Vsaka je pritegnila več pomembnih nacionalnih akterjev, ki so predstavili različne vidike zamenjave valute in priprave najpomembnejših gospodarskih panog, predvsem finančnega sektorja, trgovine ter gostinstva in turizma. Konference so bile deležne velike medijske pozornosti, med drugim tudi zato, ker so se jih udeležile številne znane osebnosti, hkrati pa so se izkazale kot učinkovit kanal za posredovanje informacij.

Ena izmed dejavnosti obveščanja javnosti je bila namenjena otrokom med 8. in 12. letom. Prvič zato, ker so se morali tudi oni seznaniti z novo valuto, predvsem pa so kot šolarji in šolarke imeli pomembno vlogo pri posredovanju informacij staršem in drugim družinskim članom. Zmagovalci (24 »euro-superzvezdnikov«) so za nagrado dobili izlet v Frankfurt, kjer je ECB 31. decembra 2001 zanje pripravila veliko slovesnost. Po ogledu glasbene predstave o junakih s plakata nagradne igre »Be a Euro SuperStar« so od takratnega predsednika ECB Willema F. Duisenberga prejeli prenosni računalnik in poseben »hranilnik«, ki prikazuje slike eurobankovcev.

Poleg slovesnosti za nagradno igro »Euro SuperStar« in slavnostne tiskovne konference na predvečer

zamenjave valute je ECB gostila še dva dogodka. Prvi je bila tiskovna konferenca 1. marca 2001, na kateri so bile javnosti predstavljene glavne teme kampanje ter njeno osrednje geslo. Drugi dogodek, prav tako tiskovna konferenca, se je zgodil 30. avgusta 2001 in je pritegnil izjemno pozornost medijev. Predsednik ECB je takrat namreč prvič pokazal prave eurobankovce. Ker so bili zaščitni elementi do tedaj skrbno varovana skrivnost, je tiskovna konferenca privabila veliko zanimanja, več kot 500 novinarjev in 39 televizijskih ekip, mnoge televizijske postaje pa so dogodek iz frankfurtske nove operne hiše prenašale v živo. Svet sta na naslovnica časopisov obkrožili predvsem dve sliki: na eni Willem F. Duisenberg drži zvezdo z eurobankovci, na drugi pa je frankfurtska eurostolpnica (Eurotower), v kateri domuje ECB, ovita v trak z upodobljenimi bankovci.

Plakat za spletno nagradno igro za otroke »Be a Euro SuperStar« (postani euro-superzvezdnik).

KAMPANJA V MEDIJIH

Ta kampanja je bila najvidnejši del informacijske kampanje Euro 2002. Sestavljali so jo trije glavni sklopi: oglaševanje v spletu ter kampanje v nacionalnih in mednarodnih medijih. Njen cilj je bil, da vsaj 80% prebivalcev euroobmočja vsak oglas vidi vsaj 2,5 krat, pri čemer je posebna pozornost veljala gospodinjam in starejšim osebam.

Strategija je predvidevala, da bi seznanjenost ljudi z novo valuto postopno povečevali z oglaševalskimi »rafali«, sestavljenimi iz serije sedmih televizijskih in osmih tiskanih oglasov, ki so se prvič odvrteli konec septembra 2001. Zadnji val tiskanih oglasov, ki je potekal februarja 2002, se je ponovno osredotočal na zaščitne elemente bankovcev in s tem zaključil kampanjo. Od septembra 2001 do februarja 2002 so se televizijski oglasi skupno odvrteli več kot 10.000 krat, v tiskanih medijih pa je bilo v vsem euroobmočju objavljenih več kot 800 oglasov.

Poleg medijske kampanje v euroobmočju je potekala tudi mednarodna kampanja, ki je bila namenjena ciljnim skupinam v drugih evropskih državah ter Aziji, Severni Ameriki in Latinski Ameriki. Cilj je bil doseči zgornjih 10–20% prebivalcev (po izobrazbi in dohodku) vsake regije ter ljudi, za katere je bilo verjetno, da bodo potovali v euroobmočje. Oglasi so bili zato objavljeni v mednarodnih časopisih in revijah, kot sta Financial Times in Time. Poleg tega so na letališčih v euroobmočju in na londonskem Heathrowu viseli plakati, ki so jih dopolnjevala elektronska in tiskana gradiva v letalih.

Za kampanjo so bila pripravljena številna gradiva:

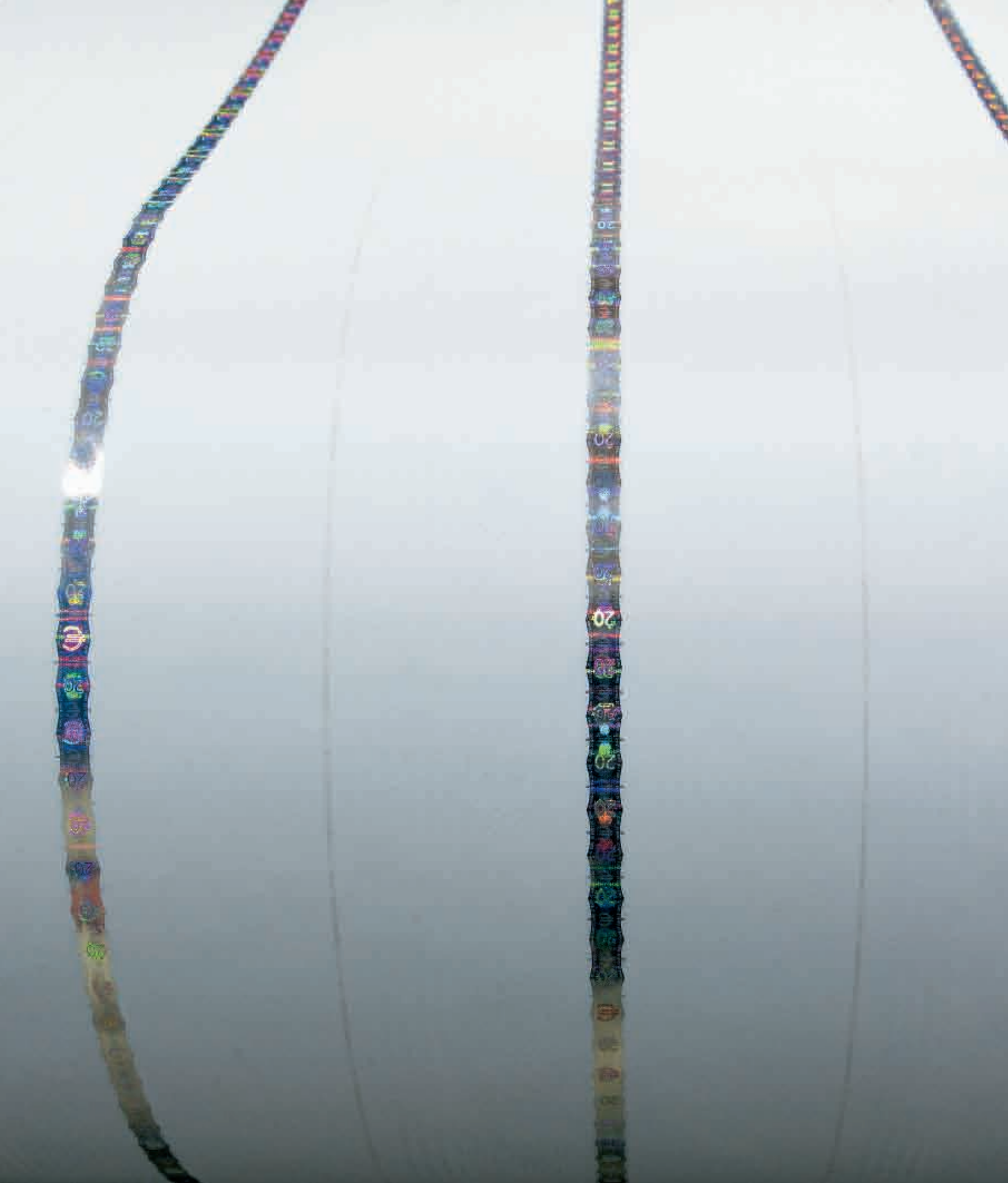
- informacijski paket o eurobankovcih in eurokovancih za splošno javnost s podatki o videzu in apoenih nove gotovine ter zamenjavi valute;
- učno gradivo za usposabljanje blagajnikov, prodajalcev itd. Vsak paket je vseboval interaktivno zgoščenko, zloženko in videoposnetek s podrobnimi informacijami o tem, kako prepoznati pristne eurobankovce;
- serija tiskanih oglasov z informacijami o tem, kako na eurobankovcu prepoznati hologramski znak na srebrni foliji in vodni znak;
- informacijska zloženka za javnost, ki jo je prejela večina gospodinjestev v euroobmočju. Izdelanih je bilo 17 milijonov zloženek v 18 različicah, vključno z glavnimi kopijami v dodatnih 12 jezikih za ljudi zunaj euroobmočja.

Informacijska zloženka za javnost – v angleščini in kitajščini.

Plakati kampanje.

6. POGLAVJE

ZAŠČITNI ELEMENTI EUROBANKOVCEV

 Nanos hologramskega traku na papir eurobankovcev.

Pomemben poudarek informacijske kampanje Euro 2002 je bil namenjen videzu eurobankovcev in eurokovancev. V kampanji in medijih je bila ta tema deležna velike pozornosti in ljudje so kmalu že na prvi pogled prepoznali posamezne apoene. Veliko pozornosti je kampanja namenila tudi zaščitnim elementom bankovcev. Zagotoviti je bilo treba, da vsi ljudje, predvsem pa profesionalni uporabniki gotovine, poznajo te elemente, da bi lahko prepoznali pristne bankovce.

Bankovci so izdelani z najsodobnejšo tiskarsko tehnologijo in zahvaljujoč zaščitnim elementom jih ni težko ločiti od ponaredkov. Pristnost eurobankovcev je mogoče preveriti na različne načine. Nekateri uporabniki preverijo elemente, ki so opazni s prostim očesom, kot je na primer vodni znak. Drugi, zlasti, ko plačujejo ali prejmejo denar v trgovini, preverijo, ali je papir bankovca čvrst in gladek in ali je na nekaterih delih bankovca uporabljen globoki tisk.

Blagajniki in prodajalci lahko preverijo tudi elemente, ki so vidni pod ultravijolično svetilko. V eurobankovcih so tudi nekateri skriti elementi, ki jih zaznajo senzorji prodajnih avtomatov in naprav za hitro sortiranje bankovcev v centralnih bankah. Najbolj prefinjene skrite elemente zaznajo samo najzahtevnejši senzorji, ki so na voljo zgolj centralnim bankam in jih lahko izdeluje le nekaj proizvajalcev senzorjev. Zato je malo verjetno, da bi centralne banke v obtok pomotoma vrnile ponarejen denar, ki so ga prejele od bank ali trgovcev.

Zaščitni elementi na vseh bankovcih niso enaki: bankovci nižjih vrednosti (5 €, 10 € in 20 €) imajo srebrn hologramski trak na sprednji in zlatorumen trak na hrbtni strani, bankovci višjih vrednosti (50 €, 100 €, 200 € in 500 €) pa hologramski znak na sprednji in številko spremenljive barve na hrbtni strani.

Ker se ponarejevalci ponavadi osredotočijo le na nekatere zaščitne elemente, pa še to ne vedno uspešno, je priporočljivo, da uporabniki vsakokrat preverijo več zaščitnih elementov ter opravijo test OTIP-POGLED-NAGIB. OTIP se nanaša na elemente, ki jih je mogoče otipati s prstnimi blazinicami ali z nohtom. POGLED označuje elemente, ki postanejo vidni, ko bankovec pogledamo proti svetlobi. NAGIB pa zajema tiste elemente, ki se ob nagibanju bankovca naprej in nazaj »premikajo« ali spreminjajo barvo. Blagajniki lahko s preprostimi napravami preverijo še več elementov. Vsi opisani zaščitni elementi eurobankovcev so prikazani spodaj.

OTIP

- *Papir*
Preverite, ali je papir bankovca na otip čvrst in gladek.
- *Globoki tisk*
Z nohtom preverite, ali čutite reliefni odtis, ki nastane z globokim tiskom.

Vodni znak

Proti svetlobi sta na bankovcu vidna polprosojna slika in številka vrednosti.

Varnostna nit

Proti svetlobi je vidna kot temna črta, ki teče navzdol po bankovcu.

Otip papirja

Papir bankovca je na otip čvrst, gladek in šelesteč. Če z blazinicami prstov pogladite sprednjo stran bankovca, boste čutili, da je na nekaterih mestih bolj hrapav.

Srebrna folija

Ob nagibanju bankovca naprej in nazaj hologramska podoba na srebrni foliji na bankovcih za 50 €, 100 €, 200 € in 500 € prikazuje vrednost bankovca in okno ali vrata.

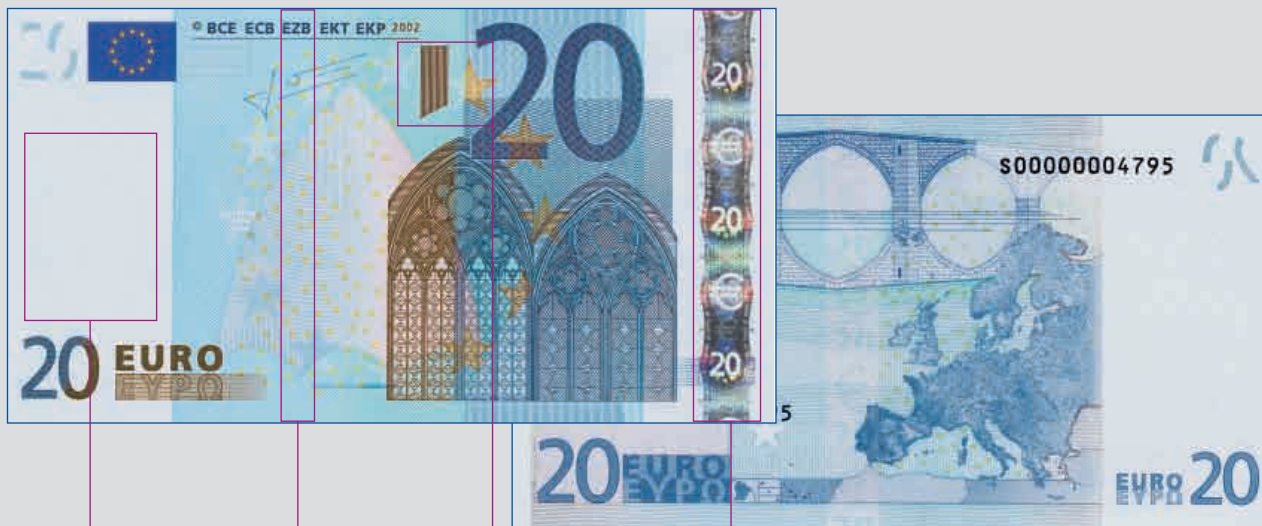

Številka spremenljive barve

Ob nagibanju bankovca za 50 €, 100 €, 200 € ali 500 € naprej in nazaj številka vrednosti spreminja barvo iz vijolične v olivnozeleno ali rjavo.

POGLED

- **Vodni znak**
Bankovec pogledjte proti svetlobi in vodni znak bo postal viden. Če bankovec položite na temno podlago, svetli deli potemnijo. Ta učinek je najbolj izrazit pri številčni oznaki vrednosti bankovca v vodnem znaku.
- **Varnostna nit**
Bankovec pogledjte proti svetlobi in varnostna nit bo postala vidna kot temen trak. Na tem traku sta natisnjeni beseda »EURO« in številčna oznaka vrednosti.
- **Sestavljena številka**
Bankovec pogledjte proti svetlobi in nepravilni liki, natisnjeni na obeh straneh v zgornjem kotu bankovca, se bodo popolnoma prilegali drug drugemu tako, da sestavijo eno samo številko, ki označuje vrednost bankovca.
- **Perforacije**
Bankovec pogledjte proti svetlobi in na hologramskem traku ali hologramskem znaku na srebrni foliji boste opazili perforacije oz. drobne luknjice, ki oblikujejo simbol €.

Vodni znak

Proti svetlobi sta na bankovcu vidna polprosojna slika in številka vrednosti.

Varnostna nit

Proti svetlobi je vidna kot temna črta, ki teče navzdol po sredini bankovca.

Otip papirja

Papir bankovca je na otip čvrst, gladek in šelesteč. Če z blazinicami prstov pogladite sprednjo stran bankovca, boste čutili, da je na nekaterih mestih bolj hrapav.

Srebrna folija

Ob nagibanju bankovca naprej in nazaj se hologramska podoba na srebrni foliji na bankovcih za 5 €, 10 € in 20 € spreminja iz številke vrednosti bankovca v simbol € in obratno.

NAGIB

- **Hologramski znak** (bankovci za 50 €, 100 €, 200 € in 500 €)
Bankovec nagibajte naprej in nazaj in hologramska podoba na srebrni foliji se bo spreminjala iz številčne oznake vrednosti bankovca v okno ali vrata in obratno.
- **Hologramski trak** (bankovci za 5 €, 10 € in 20 €)
Bankovec nagibajte naprej in nazaj in hologramska podoba na srebrni foliji se bo spreminjala iz številčne oznake vrednosti bankovca v simbol € in obratno. Drobne številke na robovih kažejo vrednost bankovca.
- **Številka spremenljive barve** (bankovci za 50 €, 100 €, 200 € in 500 €)
Bankovec nagibajte naprej in nazaj in številčna oznaka vrednosti bo spreminjala barvo iz vijolične v olivnozeleno ali rjavo in obratno.
- **Zlatorumen trak** (bankovci za 5 €, 10 € in 20 €)
Bankovec nagibajte naprej in nazaj in opazili boste zlatorumen trak, na katerem sta vidna številčna oznaka vrednosti bankovca in simbol €.

PREGLED Z ULTRAVIJOLIČNO SVETILKO

- *UV fluorescenca*
Pod UV svetilko:
 - se papir sam ne sveti;
 - v papir vdelana vlakna se svetijo v rdeči, modri ali zeleni barvi;
 - zastava Evropske unije na sprednji strani bankovca je zelena, zvezde pa so oranžne;
 - podpis predsednika ECB se obarva zeleno;
 - velike zvezde in krožci na sprednji strani ter zemljevid, most in številčna oznaka vrednosti na zadnji strani se svetijo.

PREGLED POD POVEČEVALNIM STEKLOM

- *Mikrotisk*
Mikrotisk je uporabljen na različnih delih bankovca. Videti ga je mogoče pod povečevalnim steklom. Mikrotisk je oster in ne zamegljen.

ALI STE VEDELI?

- *Pri nepravilni ali neprimerni uporabi lahko nekatere lastnosti bankovcev postanejo manj izrazite. Papir nenamerno opranega bankovca na primer se lahko pod ultravijolično svetilko sveti. Pristnost bankovca dodatno preverite s testom otip-pogled-nagib.*
- *Na bankovcih je bodisi podpis Willema F. Duisenberga, prvega predsednika Evropske centralne banke, ali Jean-Clauda Tricheta, ki ga je nasledil 1. novembra 2003. Veljavni so bankovci z enim ali drugim podpisom.*

7. POGLAVJE

POGLED V PRIHODNOST

Obtok eurobankovcev se je po uvedbi leta 2002 močno povečal, tako po številu kot tudi po vrednosti, in podatki kažejo, da je bil do konca leta 2006 velik delež bankovcev – 15% celotne vrednosti – v obtoku zunaj euroobmočja. Ker bi padec zaupanja v eurobankovce lahko ogrozil njihovo funkcijo plačilnega sredstva, ECB že od vsega začetka spremlja oskrbo z gotovino in gibanje denarja tako po obsegu kot po kakovosti bankovcev. S spremljanjem obsega zalog nacionalnih centralnih bank in usklajevanjem čezmejnih prenosov velikih količin iz nacionalnih centralnih bank, ki imajo presežek zalog, v nacionalne centralne banke, ki imajo manjše zaloge, ECB zagotavlja, da se povpraševanje po bankovcih učinkovito zadovoljuje povsod v euroobmočju in tudi v drugih državah.

Eurosistem ne skrbi le za to, da so sveže natisnjeni bankovci enako visoke kakovosti, ampak tudi, da bankovci, ki jih centralne banke vrnejo v obtok, ostanejo v dobrem stanju. Če se kakovost bankovcev med obtokom zaradi obrabe ali umazanosti zmanjša, jih prodajni avtomati zavrnejo. Če takšnih bankovcev ne bi umaknili iz obtoka, bi bilo mnogo težje prepoznati tudi ponaredke. Iz teh razlogov so bili določeni enotni standardi najnižje kakovosti izdaje, ki jih je treba upoštevati pri obdelavi eurobankovcev v napravah nacionalnih centralnih bank za hitro sortiranje bankovcev, ki pristnost in kakovost bankovcev preverijo v delčku sekunde. V nekaterih primerih so nacionalne centralne banke z različnimi ukrepi zagotovile pogostejše vračanje določenih apoenov, da bi obrabljene bankovce lahko umaknile iz obtoka.

Eurosistem pozorno spremlja novosti v organizaciji gotovinskega cikla, ki jih uvajajo poslovne banke. Tako je že leta 2002 v sodelovanju s proizvajalci vplačilno-izplačilnih avtomatov in evropskimi združenji kreditnih institucij določil enotne minimalne referenčne pogoje za kakovost bankovcev in preverjanje pristnosti. Vplačilno-izplačilni avtomati so samostojne naprave, ki jih upravljajo uporabniki in v popolnoma avtomatiziranem postopku bankovce sprejmejo, obdelajo in ponovno izdajo.

Referenčni pogoji zagotavljajo, da sta pristnost bankovca in njegova primernost za uporabo v obtoku ustrezno in zanesljivo preverjena, preden ga avtomat izda uporabniku. Decembra 2004 so bili ti pogoji dopolnjeni z vključitvijo »Okvira delovanja za odkrivanje ponaredkov in razvrščanje eurobankovcev v kreditnih institucijah in pri drugih profesionalnih uporabnikih gotovine glede na primernost bankovcev za uporabo v obtoku«. Okvir opredeljuje zahteve, ki jih morajo banke in podjetja za prevoz gotovine spoštovati pri izdajanju bankovcev, ki so jih prejele od svojih strank – bodisi prek vplačilno-izplačilnih avtomatov ali naprav za obdelavo bankovcev, ki jih upravljajo zaposleni. S tem okvirom je tveganje, da bi banke pomotoma izdale ponarejene bankovce, minimalno. Ena njegovih glavnih zahtev je, da smejo banke in podjetja za prevoz gotovine uporabljati samo tiste vplačilno-izplačilne avtomate in naprave za obdelavo gotovine, ki so bile pred tem preverjene v centralni banki.

Euro uspešno odrašča in Eurosistem je z uvedbo bankovcev in kovancev ter z upravljanjem denarnega obtoka pridobil že kar nekaj izkušenj. Te bodo v pomoč pri uvedbi eura v novih članicah Evropske unije. Od leta 2007 bo euro postopoma zamenjal nacionalne valute 12 držav, ki so se Evropski uniji pridružile od 1. maja 2004: Bolgarija, Ciper, Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Romunija, Slovaška in Slovenija. Kot prva iz te dvanajsterice je v euroobmočje januarja 2007 vstopila Slovenija.

Kot trdna in zelo prometna valuta je euro pogosta tarča ponarejevalcev. Kljub temu predstavljajo ponaredki le neznamenit delček od skupno 11 milijard eurobankovcev v obtoku.

Eurosistem se zaveda, da mora biti vedno korak pred ponarejevalci, zato redno spremlja njihove dejavnosti ter tehnološki razvoj na področju tiskanja in reproduciranja, hkrati pa razvija nove zaščitne elemente in tehnike izdelave bankovcev.

Simbolna dobrodošlica predsednika Evropske centralne banke Jean-Clauda Tricheta desetim novim članicam EU v Evropski centralni banki leta 2004.

Zaščitni element se začne »starati« takoj, ko je serija bankovcev izdana, saj ga ponarejevalci sčasoma lahko natančno preučijo. Zato organi, ki so pristojni za izdajo bankovcev, po nekaj letih običajno posodobijo oziroma izboljšajo serije bankovcev v obtoku.

Dejansko že kar nekaj časa tečejo priprave za novo serijo eurobankovcev. Ta bo prinesla nove zaščitne elemente, v ostalih pogledih pa bo ohranila značilnosti sedanje serije: bankovci bodo razdeljeni na enake apoene – od 5 € do 500 € – in bodo temeljili na obstoječi oblikovni podobi »obdobja in slogi v Evropi«, tako da jih bo mogoče takoj prepoznati kot bankovce eura.

V prvem koraku razvijalci nove serije pripravljajo seznam varnostnih kriterijev. Posvetovali so se z različnimi skupinami uporabnikov bankovcev, da bi bili novi bankovci uporabnikom prijazni, da bi jih

ljudje v trgovinah in drugod brez težav uporabljali in da bi jih bilo mogoče zlahka preveriti tako s prostim očesom kot tudi v različnih napravah. V naslednjem koraku, tj. panožni odobritvi kakovosti, bo testirana odpornost zaščitnih elementov proti obrabi in drugim dejavnikom ter njihova primernost za serijsko proizvodnjo.

Razvoj in izdelava novih eurobankovcev bosta trajala nekaj časa in v obtok bodo ti bankovci prihajali postopoma, v obdobju več let. Zaporedje in čas njihove uvedbe bosta odvisna od razpoložljivosti novih zaščitnih elementov in razmer na področju ponarejanja. Prvi novi bankovec se bo javnosti predvidoma predstavil proti koncu tega desetletja.

© Evropska centralna banka, 2007

NASLOV
Kaiserstrasse 29
60311 Frankfurt na Majni, Nemčija

POŠTNI NASLOV
Postfach 16 03 19
60066 Frankfurt am Main, Nemčija

TELEFON
+ 49 69 1344 0

SPLETNA STRAN
www.ecb.europa.eu

FAKS
+49 69 1344 6000

TELEKS
411 144 ecb d

FOTOGRAFIJE
Deutsche Bundesbank
Evropska skupnost
Evropska centralna banka

ISBN: 978-92-899-0337-0 (spletna izdaja)

